

Rethinking Parenting Styles in the Age of Mobile Phones: A Cultural Study of Iranian Families

Hossein Sarfaraz

Professor, Department of Communication,
Allameh Tabatabaee University, Tehran, Iran

Yousef Bahmanabadi *

MA in Cultural & Media Studies, Allameh
Tabatabaee University, Tehran, Iran

Abstract

The widespread use of mobile phones and their easy accessibility in the daily lives of Iranian families have brought about significant transformations in parenting styles. This study aims to examine the quality of interpersonal communication between parents and children under the age of ten and to analyze digital parenting styles, drawing on communication theories and Yalda Tehraniyan's model of parenting styles. Data were collected through a qualitative approach using focus groups and interviews with urban and rural parents. The findings indicate that parents' dependence on mobile phones reduces face-to-face interaction time with children and disrupts parental communication roles in the "drone parenting" and "helicopter parenting" styles. In contrast, in the "media mother and digital father" style, although mobile phone use at home is common, guiding children toward functional uses of mobile phones partially mitigates the negative effects. The results highlight the necessity of rethinking current parenting styles and developing context-specific strategies to moderate the impact of mobile phones on intra-family relationships.

* Corresponding Author: y.bahmanabadi@gmail.com

How to Cite: Sarfaraz, H., Bahmanabadi, Y. (2025). Rethinking Parenting Styles in the Age of Mobile Phones: A Cultural Study of Iranian Families, *Journal of New Media Studies*, 11(43), 1-50. DOI: 10.22054/nms.2026.82635.1776

Extended Abstract:

Introduction

Smart technologies—particularly mobile phones—are among the most influential factors transforming human relationships and family lifestyles. The dominance of mobile phones and their integration with the internet have blurred the boundary between private and public spaces, shaping the quality of parent-child relationships. Numerous studies show that parental distraction caused by continuous mobile phone use reduces verbal and non-verbal communication with children, leading to notable educational and psychological consequences.

In Iran, the sharp rise in mobile phone penetration and the extensive use of mobile devices by both parents and children further underscore the importance of examining the "quality of interpersonal communication." Reports indicate that the average daily effective interaction among family members has dropped to approximately 30 minutes, with some studies suggesting a decline to as little as 15 minutes. The diminishing emotional and interpersonal connection within families in the presence of constant mobile phone use has become a critical concern.

Accordingly, this study investigates the influence of mobile phones on digital parenting styles and parent-child relationships among children under ten—a group in a crucial stage of emotional and social development.

Materials and Methods

This research is qualitative and descriptive in nature. The study population consisted of parents with children under ten who regularly use smartphones. A purposive sampling method was employed, selecting participants based on criteria such as accessibility, willingness to participate, and relevant lived experience.

Data collection tools included a focus group of ten parents (either father or mother) and semi-structured interviews with five parents of both genders conducted in family settings. Interviews continued until theoretical saturation was reached. The data were transcribed, coded, categorized, and analyzed. The interview questions focused on five thematic areas: the role of mobile phones within the family, children's exposure to mobile phones, parental control versus permissiveness,

3 | Rethinking Parenting Styles in the Age ... ; Sarfaraz & Bahmanabadi

parents' dependence on mobile phones, and the impact of mobile phone use on emotional and interpersonal relationships.

The theoretical framework relied on media dependency theory and Tehraniyan's digital parenting style models.

Discussion and Results

The analysis revealed three dominant patterns of digital parenting in Iranian families:

Drone Parenting Style:

Parents exhibit high dependency on mobile phones, leaving the child unattended for extended periods. Children spend long hours engaged with mobile devices, parental supervision is minimal or absent, interpersonal communication sharply declines, and children often experience a form of "media-induced loneliness." This style was the most prevalent among the participating families and was associated with the greatest disruption in parent-child emotional relationships.

Helicopter Parenting Style:

Parents impose excessive monitoring; children lack media autonomy, and all consumed content is fully controlled. Despite strict supervision, emotional and face-to-face communication remains insufficient. This style was observed in families concerned about digital risks but unable to strike a healthy balance between supervision and emotional connection.

Media-Mother and Digital-Father Style:

Parents actively use mobile phones themselves but attempt to guide children toward "useful and functional" mobile engagement. The father provides moderate supervision without strictness, and the mother is less dependent on mobile phones but does not impose significant restrictions either. Occasional conflicts arise due to excessive mobile phone use. Compared to the other two styles, this pattern is less harmful and has the potential to evolve into a more effective model.

Derived Indicators from Data Analysis

The study identified the following indicators:

Decline in Parent-Child Interpersonal Communication:

Parents engage less in verbal and non-verbal interaction when using mobile phones. Some children reported feelings of being "ignored."

Redefined Role of Mobile Phones in Children's Learning:

Mobile-based learning, virtual classes, and school communication have become common. Some rural mothers viewed educational use as an essential opportunity.

Increased Child Dependency on Mobile Phones:

Some children, even as young as two, displayed a strong interest in watching videos. Parents often hand over mobile phones to calm their children.

Educational Conflicts Due to Children's Media Consumption:

Parents expressed dissatisfaction with prolonged mobile phone use by children. Disagreements between parents over acceptable usage limits emerged as a source of family tension.

Role Conflict Among Parents in Mobile Phone Use:

Many parents did not model responsible media use themselves, and part of the family's shared time was lost to parental "endless scrolling".

Heightened Individualism Within the Family:

Decline in group conversations, increased solitary engagement, and reduced shared playtime.

Conclusion

The findings demonstrate that mobile phones, beyond being communication tools, have become determinant factors in shaping parenting styles in Iranian families. The "drone" and "helicopter" styles have the most damaging effects on parent-child relationships, as they either leave the child unattended or impose excessive control while diminishing genuine emotional interaction. The "media mother and digital father" style, though not free of challenges, has the potential to evolve into a more balanced approach through modification and parental education.

5 | Rethinking Parenting Styles in the Age ... ; Sarfaraz & Bahmanabadi

The study underscores the need to rethink parenting styles, emphasizing that families must establish a balance between media use and face-to-face communication. Further localized research on media and family dynamics is necessary, and promoting healthy media practices should be incorporated into public education. Ultimately, mobile phones are neither inherent threats nor complete allies to the family; rather, it is the quality of parental media use and attention to interpersonal communication that determines children's emotional well-being in the digital age.

Keywords: Interpersonal Communication, Mobile Phone, Tehraniyan's Parenting Styles, Focus Group, Interview

بازاندیشی در سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه: مطالعه‌ای فرهنگی در خانواده‌های ایرانی

استادیار گروه ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

حسین سرفراز

کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی و رسانه دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

یوسف بهمن‌آبادی *

چکیده

تلفن همراه به‌عنوان یک وسیله ارتباطی نوین، به دلیل دسترسی و قابلیت حمل بسیار آسان در مقایسه با دیگر دستگاه‌های دیجیتال (همچون لپ‌تاپ و تبلت) و نیز ارائه خدمات متنوع و بی‌نظیر و البته ضروری و اجتناب‌ناپذیر، جایگاه ویژه‌ای در زندگی روزمره خانواده‌ها پیدا کرده و به تبع آن، بر سبک‌های فرزندپروری به‌عنوان جزئی از ارتباط میان‌فردی خانواده‌ها تأثیر گذاشته است. مقاله حاضر، حاصل پژوهشی باهدف بررسی کیفیت ارتباط میان‌فردی والدین و فرزندان زیر ۱۰ سال در دوران تلفن همراه است که با استفاده از روش گروه کانونی (۱۰ نفر پدر یا مادر) و مصاحبه (۵ نفر از والدین شامل هر دو پدر و مادر) اعم از شهری و روستایی، تلاش کرده موضوع ارتباط میان‌فردی والدین را از منظر سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه (دیدگاه بلدا تهرانیان) بررسی کند. نتایج کلی پژوهش، حاکی از این بود که از میان سبک‌های فرزندپروری دیجیتال، در سبک «هواپیمای بدون سرنشین»، والدین به‌شدت درگیر مصرف تلفن همراه هستند و فرزند خود را نیز از نظر مصرف تلفن همراه به حال خود رها کرده‌اند و او با انواع مصرف تلفن همراه در ساعات مختلف سرگرم است. در سبک «هلی‌کوپتری» نیز نظارت‌ها بر فرزند هنگام مصرف تلفن همراه بالاست و او در نوع مصرف، استقلال ندارد. در سبک «مادر رسانه و پدر دیجیتال» نیز والدین در خانه به مصرف تلفن همراه این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مطالعات فرهنگی و رسانه دانشکده ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی است.

* نویسنده مسئول: y.bahmanabadi@gmail.com

بازاندیشی در سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه...؛ سرفراز و بهمن‌آبادی | ۷

مشغول‌اند و فرزند را به سمت استفاده کاربردی و مفید تلفن همراه هدایت کرده‌اند. در این میان، کاهش ارتباط میان فردی والدین و فرزند در سبک‌های هواپیمای بدون سرنشین و هلی‌کوپتری بیشتر مشهود است.

کلیدواژه‌ها: ارتباط میان فردی، تلفن همراه، سبک‌های فرزندپروری تهرانیان، گروه کانونی، مصاحبه.

مقدمه

در جهان امروز، فناوری‌های هوشمند و رسانه‌های دیجیتال نه تنها شکل ارتباطات انسانی را دگرگون کرده‌اند، بلکه بنیادهای فرهنگی، اخلاقی و تربیتی خانواده‌ها را نیز در معرض بازتعریف قرار داده‌اند. در میان این ابزارها، تلفن همراه هوشمند و گسترش روزافزون هوش مصنوعی در آن، به رسانه‌ای فراگیر در بطن زندگی روزمره بدل شده است. این ابزار، به‌ویژه در بستر خانوادگی، مرز میان فضای خصوصی و عمومی را کم‌رنگ کرده و ساختار سنتی تعاملات والدین و فرزندان را متزلزل ساخته است؛ فناوری که به دلیل گستره وسیع آن در هر مکان و زمان، به باور کاستلز^۱ «زمان بی‌زمان»^۲ تعبیر می‌شود.

این وسیله ارتباطی نوین، به دلیل دسترسی و قابلیت حمل بسیار آسان در مقایسه با دیگر دستگاه‌های دیجیتال (همچون لپ‌تاپ و تبلت) و نیز ارائه خدمات متنوع، فضای رسانه‌ای شدن را به معنای واقعی در میان همه افراد جوامع با گرایش‌های سنی مختلف افزایش داده و این روند، بر جنبه‌های مختلف زندگی تأثیر گذاشته است.

در جامعه ایرانی که الگوهای فرزندپروری سابقاً متکی بر تعاملات چهره‌به‌چهره، سلسله‌مراتب سنی، اقتدار والدین و مفاهیم اخلاقی بومی بوده است، نفوذ فناوری‌های هوشمند باعث شده سبک‌های تربیتی جدیدی شکل گیرد که اغلب میان کنترل، نظارت، استقلال و مواجهه با دنیای دیجیتال سرگردان‌اند. تلفن همراه اکنون نه فقط وسیله‌ای برای برقراری تماس است، بلکه از طریق شبکه‌های اجتماعی، ویدئوهای آموزشی، بازی‌ها، اپلیکیشن‌های هوشمند و حتی ربات‌های گفت‌وگومحور مبتنی بر هوش مصنوعی، به عنصر تأثیرگذار در شکل‌دهی هویت و رفتار فرزندان تبدیل شده است.

درواقع، به مدد اینترنت، علاوه بر شکل‌گیری پلتفرم‌های مختلف پیام‌رسانی نوشتاری، صوتی و تصویری شبکه‌ای، امکان استفاده از سایت‌های گوناگون اطلاع‌رسانی، علمی، ادبی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و غیره و نیز امکان دست‌یابی آنلاین و ذخیره‌شده (آپلودشده) به انواع محتوای هنری، سینمایی، آموزشی و غیره، قابلیت‌های

1. Manuel Castells

2. timeless time

بازاندیشی در سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه ...؛ سرفراز و بهمن‌آبادی | ۹

منحصربه‌فردی را برای تلفن همراه ایجاد کرد تا این ابزار ارتباطی، مجذوب میلیاردها انسان در سراسر جهان شود و با ابداع نوآوری‌های پی‌درپی در این تکنولوژی رسانه‌ای، روزانه، بر قدرت همه‌گیری آن افزوده می‌شود. به طوری که بنا به آمار سایت بانک مای سل، «تعداد فعلی کاربران گوشی‌های هوشمند در جهان طی سال ۲۰۲۴، حدود ۴ میلیارد و ۸۸۰ میلیون نفر بوده و این به این معنی است که ۶۰,۴۲ درصد از جمعیت جهان صاحب گوشی هوشمند هستند. این رقم نسبت به سال ۲۰۱۶ که تنها یک میلیارد و ۴۳۰ میلیون کاربر داشت، به میزان قابل توجهی افزایش یافته است؛ یعنی ۱۷,۲ درصد از جمعیت جهان در آن سال» (<https://www.bankmycell.com/blog/how-many-phones-are-in-the-world>).

در ایران نیز این فرآیند همه‌گیری، به طور پیوسته در حال افزایش است. به طوری که بر اساس سایت آمارفکت، «آمار ضریب نفوذ گوشی هوشمند در کشورهای منتخب نشان می‌دهد که ایران هم جزو کشورهایی با بیشترین ضریب نفوذ گوشی هوشمند در دنیا است. بر اساس آمار امروز ضریب نفوذ گوشی‌های هوشمند ۰,۶۷ است و ایران هشتمین کشور منتخب با بیشترین آمار ضریب نفوذ گوشی هوشمند در دنیا است» (<https://B2n.ir/pf8103>).

یکی از ابعاد مغفول مانده، تأثیر این فناوری‌ها بر سبک فرزندپروری خانواده‌هاست که متعاقب آن، تغییرات عمده‌ای بر ارتباط میان فردی والدین و فرزندان گذاشته است. در این میان، ورود تلفن همراه هوشمند به میان خانواده‌ها و همه‌گیر شدن استفاده از آن به سبب خدمات بی‌نظیر این وسیله ارتباطی نوین و البته اضافه شدن هوش مصنوعی به آن، تغییراتی در سبک زندگی روزمره خانواده‌ها از جمله اخلاق فردی اعضای خانواده، کاهش ارتباط میان فردی، مسائل آموزشی و پرورشی فرزندان و غیره ایجاد کرده است. در بسیاری از خانواده‌ها، مواجهه بی‌واسطه کودکان با محتوای نامتناسب، از جمله محتوای جنسی یا خشونت‌آمیز، نه تنها مرزهای تربیتی والدین را به چالش می‌کشد، بلکه واکنش‌ها و سبک‌های والدگری جدیدی را طلب می‌کند. در همین حال، والدین نیز دیگر نقش

کنشگران ناآگاه را ندارند؛ آن‌ها گرچه متعلق به نسل تلویزیون هستند، اما با تلفن همراه نیز زندگی می‌کنند، از امکانات مختلف آن بیش از فرزندان استفاده می‌کنند، در گروه‌های مجازی عضو هستند و از امکانات هوش مصنوعی بهره می‌برند. درگیر شدن بخش زیادی از ذهن و عمل والدین به تلفن همراه، موجب گردیده تا آن‌ها فرصت کمتری برای ایجاد روابط میان‌فردی و صمیمانه با فرزندان پیدا کنند و همین به تغییر سبک فرزندپروری از سبک‌های فرزندپروری سنتی به دیجیتالی منجر شده است.

در کنار کاربردهای عمومی و مثبت استفاده از تلفن همراه برای مصرف‌کنندگان، اما نمی‌توان پیامدهای منفی آن را نادیده گرفت. از جمله این پیامدها در فرآیند زندگی روزمره و حتی آتی افراد، کاهش ارتباط میان‌فردی والد-فرزندی است. «داشتن اتصال به اینترنت از طریق تلفن هوشمند یا تبلت، این امکان را به صاحبان می‌دهد که به‌طور مداوم با دستگاه خود درگیر شوند و همیشه از طریق دستگاه خود در دسترس باشند. از طریق این ارتباط مداوم و در دسترس بودن همیشگی، دستگاه‌های تلفن همراه، فرصت‌های بی‌پایانی برای حواس‌پرتی فراهم می‌کنند. با توجه به اختصاص قابل توجه زمان صرف‌شده با فناوری یا رسانه، این امر می‌تواند باعث جابه‌جایی و کاهش معنادار ارتباطات والدین-فرزند شود. این تکنولوژی کوچک (تلفن همراه)، افراد را اغلب چنان درگیر و موردتوجه خود ساخته که ارتباطات جمعی چهره‌به‌چهره را تا حدود زیادی به ارتباطات مجازی تبدیل کرده و در نتیجه، به گسترش فردگرایی منجر شده است.

مسئله یادشده در ایران نیز همه‌گیر شده و افراد در اغلب طیف‌های سنی (یک‌ساله به بالا)، از تلفن همراه به‌عنوان یکی از ابزارهای ارتباطی، سرگرمی، خدماتی، آموزشی و غیره به‌طور لحظه‌ای استفاده می‌کنند. در واقع، امروزه بیشتر ما به‌عنوان والدین، ناخودآگاه درگیر این وضعیت (فردی شدن و کاهش ارتباط میان‌فردی ناشی از تلفن همراه) شده‌ایم و بخشی از اوقات حضور در منزل را به‌جای وقت گذاشتن بیشتر برای فرزند، به چک کردن مداوم شبکه‌های اجتماعی و پیامک دادن و ... اختصاص می‌دهیم. خروج از آن (کنار گذاشتن تلفن همراه برای مدتی حتی محدود)، اگر نگوئیم غیرممکن، تقریباً دشوار شده

است. این درگیری‌های ذهنی و زمانی، منجر به تغییراتی اساسی در سبک‌های فرزندپروری شده که با کاهش رابطه میان‌فردی با فرزند در دوره‌هایی از زمان رشد کودک (تا حدود ۱۰ سالگی) مرتبط است و این مهم، نیازمند توجه ویژه است.

به نظر می‌رسد این‌گونه کم‌توجهی‌های ناشی از رسانه‌ای شدن تلفن همراه در زندگی و پیامدهای ناشی از آن در زندگی روزمره، در میان همه والدین نسبت به فرزندان وجود داشته باشد. با ترسیم ذهنی چنین فرضیه‌ای بود که مطالعه حاضر به‌عنوان یک دغدغه، (بررسی کیفیت ارتباط میان‌فردی در دوران سیطره تلفن همراه بر زندگی روزمره و بازاندیشی سبک‌های فرزندپروری)، بر روی والدین دارای فرزند به‌عنوان ارکان خانواده متمرکز شد تا پس از بررسی، ببینیم آیا می‌توان این مسئله را همچون یکی از اثرات منفی موبایلی شدن^۱ به جامعه تعمیم داد؟

با فراگیری استفاده از تلفن همراه و گسترش روزافزون آن در میان والدین، مطالعات چنین تحقیقاتی از اهمیت قابل توجهی برخوردار خواهد بود و به لحاظ نظری یا علمی از این منظر اهمیت دارد که با توجه به حجم پایین پژوهش در زمینه تأثیر تلفن همراه بر رابطه والد - فرزندی در ایران، (پژوهش‌های انجام‌شده بیشتر در زمینه تأثیر تلفن همراه بر فردی شدن یا ارتباطات چهره‌به‌چهره بوده)، این پژوهش با توجه به شرایط بومی ایران، می‌تواند مبنایی برای تولید علم در این حوزه شود. همچنین، نیاز فرزندان زیر ۱۰ سال به داشتن ارتباط میان‌فردی مطلوب و عمیق با والدین، یکی از الزامات مورد تأکید روان‌شناسان، جامعه‌شناسان و دانشمندان حوزه خانواده و کودک است تا از زاویه تأثیر تلفن همراه بر روابط میان‌فردی با فرزندان و آثار آن، راهکارهای مناسبی برای بهبود آن به خانواده‌ها ارائه کنند. در واقع، توصیه‌ها باید به این سمت برود که والدین به‌جای صرف بیش‌از‌حد وقت روی تلفن همراه، بیشتر به فرزندان خود برسند و توجه بیشتری به آن‌ها داشته باشند. همچنین، مصرف تلفن همراه توسط فرزند، هم‌نه «خیلی تحت نظارت» و نه «رهاشده» باشد. نتیجه اینکه، نتایج پژوهش می‌تواند به جلوگیری از ایجاد تبعات شخصیتی فرزندان - که از مصرف بیش‌از‌حد تلفن همراه در خانواده به وجود می‌آید - بینجامد. همچنین، این

نتایج می‌تواند به کاهش رفتارهای نامناسب احتمالی پدران نسبت به فرزندان در زمان استفاده از تلفن همراه منجر شود.

بنابراین، با توجه به رشد روزافزون مصرف تلفن همراه در میان افراد، انجام پژوهشی برای بررسی و مطالعه میزان تأثیر این تکنولوژی بر روابط میان‌فردی بین والد و فرزند و نتایج حاصل از آن، می‌تواند چراغ راهی برای ایجاد یک نگرش و دید واقع‌بینانه نسبت به میزان مصرف تلفن همراه در مدت حضور در خانه تلقی شود.

انجام نشدن چنین پژوهشی در شرایطی که سیطره تلفن همراه با روند فزاینده‌ای وارد زندگی ما ایرانی‌ها شده و بیم آن می‌رود که این شدت موبایلی شدن، سبب تغییرات نامطلوب در سبک‌های فرزندپروری و در نتیجه کم‌رنگ شدن ارتباط میان‌فردی سالم میان والدین و فرزندان زیر ۱۰ سال در زندگی روزمره شود.

کمک به سیاست‌گذاری و حل موضوع، از دیگر نتایجی است که پژوهش حاضر می‌تواند به دنبال داشته باشد. به این طریق که با شفافیت مسئله در عمل و شناخت پیامدهای سایه سنگین تلفن همراه بر زندگی روزمره و به‌ویژه بر روابط عاطفی کودکان و تغییر شخصیت آن‌ها، سیاست‌گذاران می‌توانند راه‌حل‌هایی برای این موضوع ارائه کنند.

هدف اصلی پژوهش، شناخت نقش مصرف تلفن همراه در کیفیت ارتباط میان‌فردی بین والد و فرزند بوده و اهداف فرعی دیگری همچون «شناخت میزان مصرف تلفن همراه توسط والدین و فرزندان زیر ۱۰ سال»، «شناخت آثار و تبعات توجه بیش‌ازحد به تلفن همراه به‌جای توجه به فرزندان»، «شناخت روند تغییر ارتباط والدین با فرزندان (انسان با انسان) و جایگزینی آن با تلفن همراه (ارتباط انسان با ماشین)» و «شناخت ارتباط میان سبک‌های فرزندپروری با میزان مصرف تلفن همراه در خانواده» را دنبال کرده است.

پرسش اصلی پژوهش «کیفیت ارتباط میان‌فردی بین والدین و فرزندان زیر ۱۰ سال در دوران گسترش تلفن همراه چگونه است؟» بوده و به تبع آن، پرسش‌هایی درباره کاربرد تلفن همراه، میزان مصرف، نحوه مصرف، اوقات فراغت، تجربه برتری دادن به تلفن همراه در برابر درخواست‌های فرزند، تأثیر آن بر ارتباط عاطفی و میان‌فردی از مصاحبه‌شوندگان

پرسیده شد. در نهایت، تغییرات سبک فرزندپروری بررسی شده است. در پژوهش‌های داخل کشور - گرچه به طور مستقیم، تأثیر تلفن همراه روی ارتباط میان فردی والدین و فرزندان زیر ۱۰ سال (موردنظر این پژوهش) را بررسی نکرده، اما نشان می‌دهد که تأثیر این دستگاه دیجیتال به کاهش تعاملات و ارتباط میان فردی جوانان دانشجو با اعضای خانواده، کم‌رنگ شدن روابط عاطفی میان دختران دبیرستانی با اعضای خانواده، کاسته شدن ارتباط واقعی میان اعضای خانواده و غیره منجر شده است. نتایج پژوهش‌های خارج کشور نیز حاکی از این است که وابستگی به تلفن همراه، سبب تغییرات سبک زندگی والدین و متعاقب آن، به خطر افتادن عملکرد روانی و اجتماعی افراد، ایجاد انحراف در توجه والدین نسبت به تعاملات والدین - کودک، کاهش رسیدگی به فرزندان توسط والدین، اختلال در ارتباط متقابل (اعم از ارتباط چهره‌به‌چهره و توجه مشترک) بین آن‌ها و نوزادان، کودکان نوپا یا پیش‌دبستانی‌شان، تعاملات کلامی و غیر کلامی کمتر و نیز بروز واکنش‌های نامطلوب در مسیر رشد کودک، احساس پریشانی والدین و متعاقب آن، اختلال در احساس ارتباط اجتماعی و معنایی بین والدین هنگام گذراندن وقت با فرزندان خود می‌شود.

به‌عنوان مثال، کاترین براون^۱ و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «تلفن‌های هوشمند در مهد کودک: استفاده والدین از تلفن هوشمند و حساسیت و پاسخگویی والدین در تعامل والدین - کودک در اوایل دوران کودکی (۰ تا ۵ سال)» نشان داده‌اند که حضور همه‌جانبه تلفن‌های هوشمند با ویژگی‌های ارتباطی جذاب و تأثیرات غوطه‌وری و تکنوفرانس ممکن است حساسیت والدین را به‌طور بی‌سابقه‌ای کاهش دهد و فرآیندهای مهم هماهنگی و ارتباط متقابل (اعم از ارتباط چهره‌به‌چهره و توجه مشترک) بین آن‌ها و نوزادان، کودکان نوپا یا پیش‌دبستانی‌شان را مختل کند (براون و همکاران، ۲۰۲۱، ۱۶۲).

کیلدر و میدلمیس^۲ در پژوهشی با عنوان «تأثیر استفاده از دستگاه تلفن همراه والدین بر تعامل والدین - کودک» به نقل از مجله برترین‌ها آورده‌اند: طبق نظرسنجی انجام‌شده از

1. Catherine Brown

2. Kildare, C. A., & Middlemiss, W.

بیش از ۱۵۰۰ کودک ۶ تا ۱۲ ساله، ۶۲ درصد اعلام کرده‌اند که والدین آن‌ها زمان زیادی را صرف تلفن‌های خود می‌کنند و ۵۱ درصد احساس می‌کنند حواس والدین آن‌ها بیشتر از همه با تلفن‌هایشان پرت می‌شود (کیلدر و میدلمیس، ۲۰۱۷: ۶۱).

همچنین، آن‌ها به این نتیجه رسیدند که والدینی که از تلفن همراه در طول تعاملات با فرزندان خود استفاده می‌کنند، هم به صورت شفاهی و هم غیر کلامی نسبت به درخواست‌های توجه فرزندان‌شان حساسیت کمتری نشان می‌دهند و به طور بالقوه منجر به کیفیت پایین‌تر تعامل والدین و فرزند می‌شوند (همان).

مبانی نظری

ارتباط میان فردی

ارتباط میان فردی، ارتباطی است مستقیم بین دو یا تعداد بیشتری از افراد که در مجاورت فیزیکی قرار دارند. طی این ارتباط، تمامی حواس پنج‌گانه می‌تواند به کار گرفته شود و پس فرست آنی و بلاواسطه در جریان کار حضور دارد (کوشکی زمانی، ۱۳۹۸: ۸ به نقل از بلیک و هارولدسون، ۱۳۷۸).

فرزندپروری

در تعریف فرزندپروری آمده است: «فرزندپروری، به شیوه غالب بر تربیت فرزندان از سوی والدین اشاره دارد و بر چگونگی رشد و تکوین شخصیت کودکان تأثیر به‌سزایی دارد» (شکوهی، ۱۳۸۵: ۱۱۵).

«در جامعه گذشته که دارای قواعد خشک و مستبدانه بود، یعنی همان جامعه‌ای که والدین امروزی در آن پرورش یافته‌اند، روابط مردم در قالب مافوق و زیردست برقرار بود. پدر در خانه، قدرت برتر به حساب می‌آمد و مادر می‌بایست مطیع او و کودکان مطیع هر دوی آنان باشند» (دینک‌میر^۱ و مکی^۲، ۱۳۸۴: ۱۰).

1. Dinkmeyer, Don
2. Gary Mckay

تلفن همراه

از اختراع تلفن اولیه (ثابت) توسط الکساندر گراهام بل در سال ۱۸۷۵ تا اختراع تلفن همراه (سیار) در سال ۱۹۷۳، حدود یک قرن گذشت. تلفن از دو واژه «تله» و «فون» ترکیب شده است. «تله یعنی دور و فون یعنی صوت که به وسیله وینستون ساخته شده است و از نظر فنی، دنباله تلگراف به حساب می‌آید ولی از نظر تاریخی مقدم بر آن است» (صالحی، ۱۳۹۸: ۳). از دهه ۱۹۹۰ به این سو، انقلاب ارتباطاتی دیگری [پس از انقلاب مطبوعات، انقلاب رادیو، انقلاب سینما، انقلاب تلویزیون و انقلاب اینترنت] به جهان عرضه شده است: انفجار ارتباطات بی‌سیم، به همراه افزایش ظرفیت اتصال و پهنای باند ارائه‌شده در نسل‌های متوالی تلفن‌های همراه؛ این را می‌توان پرشتاب‌ترین فناوری ارتباطاتی انتشاریافته در تاریخ نامید (کاستلز، ۱۳۹۶: ۹۷).

تلفن‌های هوشمند، تجمیعی از امکان‌های دیجیتالی را در قالب ابزاری کوچک و قابل حمل فراهم و علاوه بر این، قابلیت اتصال آن‌ها به اینترنت، دسترسی به شبکه را امری همه‌جایی و همه‌زمانی تبدیل کرده‌اند (حیدری، ۱۳۹۵: ۳۸۲).

تغییر و تحول ارتباطات به واسطه حضور تلفن همراه

تلفن همراه هوشمند به‌عنوان یکی از فناوری‌های نوین، اما دارای بالاترین میزان استقبال جهانی است که بخش قابل توجهی از مردم جهان آن را در دسترس دارند. در زمینه نوع تأثیر فناوری‌های نوین و از جمله شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از خدمات تلفن همراه بر خانواده‌ها، دو دیدگاه مثبت و منفی وجود دارد. برپایه دیدگاه نخست، «... و لمان در جای‌جای نظریه خود در باب خانواده شبکه‌ای، این نکته را بیان می‌کند که خانواده‌هایی که از این ابزارها برای ارتباط با یکدیگر استفاده می‌کنند، زمان بیشتری را در کنار یکدیگر می‌گذرانند و انسجام خانوادگی خود را تقویت می‌کنند، بنابراین اگرچه در عصر حاضر به‌واسطه این که افراد، مدت طولانی را بیرون از خانه مشغول به کار و فعالیت‌های اجتماعی هستند، اما تکنولوژی‌های نوین این امکان را فراهم آورده‌اند تا در عین جدایی مکانی، با یکدیگر در ارتباط باشند و پیوندهای خود را استحکام ببخشند (عباسی شوازی و عباسی

آتشگاه، ۱۳۹۷: ۵۸).

طبق این دیدگاه، باید گفت که «ارتباط خانواده از طریق فناوری رسانه‌های جدید به معنای برقراری ارتباط با تلفن‌های هوشمند یا کامپیوتر و دسترسی به اینترنت از طریق چت آنلاین، ایمیل، تماس‌های تصویری و فیس‌بوک برای مکالمه است. با تولد اینترنت در گوشی‌های هوشمند بعدی، رسانه‌های جدید دریافت سریع اطلاعات را برای ما آسان‌تر کرده است، اما به ما در ارتباط با افراد دیگر نیز کمک کرده است. در ارتباطات خانوادگی، رسانه‌های جدید به والدین و فرزندان کمک کرده‌اند تا ارتباط برقرار کنند. فناوری رسانه‌های جدید نیز به‌هنگام درگیری بین اعضای خانواده کمک می‌کند. گاهی اوقات، کودکان از بحث در مورد مسائل احساسی یا حساس با والدین احساس ناراحتی می‌کنند، بنابراین، به رسانه‌های جدید روی می‌آورند که در آن ارتباط غیرمستقیم به کودکان کمک می‌کند تا احساسات خود را بهتر بیان کنند» (کیمیک^۱ و همکاران، ۲۰۲۲: ۴۷).

در مقابل، دیدگاهی منفی است که طرفداران زیادی دارد. «... بسیاری از تحقیقات (از جمله مهدی‌زاده و ابراهیمی، ۱۳۹۲؛ عدلی پور و همکاران، ۱۳۹۲؛ ملکیان و همکاران، ۱۳۹۲) نشان داده‌اند که استفاده غیرتعاملی، آسیب‌های جدی را برای افراد در پی دارد و موجب انزوای اجتماعی آنان می‌شود» (عباسی شوازی و عباسی آتشگاه، ۱۳۹۷: ۵۶). در نتیجه، تعامل غیرکلامی کمتر یا بدون تعامل بین اعضا ایجاد می‌شود. فناوری رسانه‌های جدید، زندگی خانوادگی را تغییر می‌دهد. با این حال، برای برخی که سوءاستفاده می‌کنند، نتیجه منفی خواهد داشت (کیمیک و همکاران، ۲۰۲۲: ۴۷).

این تکنولوژی کوچک (تلفن همراه)، افراد را اغلب چنان درگیر و مورد توجه خود ساخته که ارتباطات جمعی چهره‌به‌چهره را تا حدود زیادی به ارتباطات مجازی تبدیل کرده و در نتیجه، به گسترش فردگرایی منجر شده است. طوری که مصرف بیش از حد تلفن همراه، حتی ارتباط میان فردی اعضای خانواده را با تغییرات قابل توجهی مواجه ساخته است.

1. Mohammad Ali Kimik

«وقتی والدین جذب دستگاه تلفن همراه می‌شوند، توانایی آن‌ها برای رسیدگی به فرزندانشان محدود می‌شود. ... رادستکی^۱ و همکاران در یک کار ساختاریافته با کودکان ۶ ساله دریافتند مادرانی که حواسشان با دستگاه‌های تلفن همراه پرت می‌شود، دارای سطوح پایین‌تری از ارتباط کلامی و غیر کلامی با فرزندانشان هستند در مقایسه با مادرانی که درگیر دستگاه نبودند» (همان: ۵۸۹).

در یک تبیین کلی و ساده از تأثیرات فناوری می‌توان این‌گونه بیان داشت که در زمان‌های گذشته و قبل از اختراع تلویزیون، افراد در وعده‌های غذایی - که آشکارترین زمان حضور تمامی افراد خانواده، در جمع خانواده بود- در کنار یکدیگر، مدور و روبه‌روی هم قرار می‌گرفتند که همین باعث صمیمیت می‌شد و نتیجه صمیمیت نیز دوباره همین کنار هم نشستن و باهم غذا خوردن می‌شد؛ اما با اختراع تلویزیون، اولین ضربه سهمگین بر پیکره خانواده وارد شد و شکل سفره‌ها در وعده‌های غذایی تغییر شکل پیدا کرد و به‌صورت مستطیل درآمد که در یک ضلع آن، تلویزیون قرار داشت و افراد در ضلع‌های دیگر قرار می‌گرفتند و همگی حین غذا خوردن به تلویزیون خیره می‌شدند و خبری از آن صمیمیت گذشته بین آن‌ها نبود. با اختراع تلفن همراه و شبکه‌های اجتماعی مربوطه، ضربه سهمگین‌تر از ضربه اول بر خانواده‌ها وارد شده است، چراکه دیگر افراد نه تنها مدور و مستطیل‌وار نمی‌نشینند، بلکه هر یک در اتاق خود و در خلوت خود قرار می‌گیرند و تمام اوقات را با گوشی همراه و برنامه‌ها و رسانه‌های آن سپری می‌کنند. در این صورت، دیگر هیچ اجتماعی برای اینکه افراد خانواده دورهم بنشینند و با یکدیگر در مورد تصمیمات و یا هر چیز دیگری صحبت کنند، وجود ندارد (سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۸۵).

رسانه‌ها و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی، روابط نزدیک را دور و روابط دور را نزدیک کرده‌اند. به این معنی که هر یک از اعضای خانواده، از حال‌وروز یکدیگر بی‌خبر و در عین حال از حال و احوال کسانی که در دورترین جای این دهکده جهانی زندگی می‌کنند، در لحظه باخبر هستند. به‌طوری‌که ما با پدیده‌ای به نام «یتیمان اینترنتی» مواجه

هستیم. یتیمان اینترنتی کودکانی هستند که والدینشان چنان در فضای مجازی غرق شده‌اند که فرصت جزئی‌ترین تعامل با آن‌ها را ندارند و به شدت احساس تنهایی می‌کنند (سعدی‌پور، ۱۴۰۰: ۱۰).

گرچه با استفاده از تلفن همراه، می‌توان در شبکه‌های اجتماعی با افراد بی‌شماری در نقاط نزدیک تا بسیار دور وارد ارتباط مجازی شد و حتی به صورت برخط تماس تصویری برقرار کرد، اما به واقع، با گسترش ارتباط مجازی از هر نوع آن، ارتباط واقعی و چهره‌به‌چهره به‌عنوان یک از نیازهای اساسی روحی انسان را کاهش داده است. همچنین به‌رغم حذف بسیاری از مشکلات ناشی از دوری مسافت در دریافت خدمات ضروری و غیرضروری و در نتیجه ذخیره زمان، اما همین امر در کنار کارکردهای قابل‌ارائه در تلفن همراه، سبب درگیر شدن قابل توجه وقت انسان حین استفاده از این وسیله است. به طوری که وابسته شدن بخش قابل توجهی از خدمات موردنیاز و حتی روابط روزمره انسان‌ها به تلفن همراه هوشمند، موجب شده تا نقش این وسیله ارتباطی - خدماتی در زندگی روزمره افراد، اجتناب‌ناپذیر شود و انسان‌ها روزبه‌روز به آن وابسته‌تر شوند. این روند، تبعاتی را برای روابط میان‌فردی و چهره‌به‌چهره به وجود آورده است.

«افزایش ارتباطات فردی از طریق تلفن همراه، به کاهش روابط چهره‌به‌چهره و زنده صوتی منجر می‌شود» (ضیایی‌پرور و عقیلی، ۱۳۸۸: ۲). در واقع، «تلفن همراه، موقعیتی اجتماعی ایجاد کرده است که به موجب آن مردم عادت می‌کنند با تغییر به سمت موبایل، از ارتباط فردبه‌فرد خودداری کنند» (گوپتا به نقل از سوبرامانی، ۲۰۲۱: ۲۴). «با هر پیامی که به تلفن همراه می‌آید، مهم‌ترین روابط خود را فراموش می‌کنیم و برای کسانی که بیشتر از همه برایشان ارزش قائل هستیم، دور از دسترس خواهیم شد» (بورک، ۱۴۰۰: ۶۰). به گفته اولز، «نشانه‌های غیرکلامی، حلقه مفقوده اکثر روابط دیجیتال است» (اولز، ۱۴۰۰: ۶۷).

هنگام غروب که صاحبان این احساس‌ها کنار هم جمع می‌شوند، خانواده‌های به اصطلاح «پساخانوادگی» شکل می‌گیرند. اعضای این خانواده‌ها تنها کنار هم‌اند: هر یک

بازاندیشی در سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه ...؛ سرفراز و بهمن‌آبادی | ۱۹

در اتاق خود، هر یک سر یک رایانه یا دستگاه موبایل متصل به شبکه. چون سرمان شلوغ است آنلاین می‌شویم، اما در نهایت زمان بیشتری را با فناوری و زمان کمتری را با همدیگر می‌گذرانیم. از اتصال به عنوان روشی برای نزدیک یکدیگر بودن دفاع می‌کنیم، اما عملاً از همدیگر پنهان می‌شویم (تورکل، ۱۳۹۷: ۴۴۰).

طبق یک تحقیق «... هر کاربر روزانه بین ۱۱۰ تا ۱۵۰ بار قفل تلفن خود را باز می‌کند و جالب‌تر اینکه این عمل بدون هیچ هدفی انجام می‌شود. چک کردن گاه‌وبیگاه تلفن همراه و خیره شدن به صفحه‌نمایش آن، ما را از انجام دادن کارهایی مانند حرف زدن با دوستان، تماشا کردن یک فیلم و حتی عقب افتادن از کارمان باز می‌دارد» (حیدری، ۱۳۹۵: ۳۹۳-۳۹۴). در واقع با هر بار تمرکز روی تلفن همراه، از میزان توجهمان به اطراف کاسته می‌شود و به میزان ارتباط مجازی، از ارتباط واقعی و میان‌فردی در محیط خانواده و بیرون کاسته می‌شود.

طبق گزارش منتشر شده از سازمان تنظیم‌کننده ارتباطات رسانه‌ای بریتانیا (آفکام) در ژوئیه ۲۰۱۸، ۷۱ درصد از بزرگ‌سالان هرگز تلفن همراهشان را خاموش نمی‌کنند و ۷۸ درصد احساس می‌کنند نمی‌توانند بدون آن زندگی کنند (بورک، ۱۴۰۰: ۳۵).

آمار تلفن همراه توسط ایرانی‌ها

ایرانیان همواره از فناوری‌های رسانه‌ای به‌طور چشمگیری استقبال کرده‌اند. بررسی نحوه استفاده ایرانیان از اینترنت، وبلاگ‌نویسی، حضور در شبکه‌های اجتماعی مختلف و در نهایت نرم‌افزارهای تلفن همراه، این واقعیت را به‌روشنی نشان می‌دهد.

بر اساس آخرین گزارش مرکز آمار ایران از طرح آمارگیری از فرهنگ رفتاری خانوار افراد ۱۵ ساله و بیشتر در شبکه‌های اجتماعی در ۱۳۹۹، از میان ۶۲ میلیون و ۷۳ هزار و ۱۶ نفر جمعیت، ۴۰ میلیون ۴۶۱ هزار و ۳۰۶ نفر (۶۵٫۲ درصد)، عضو شبکه‌های اجتماعی بوده‌اند.

طبق پژوهش انجام‌شده توسط دکتر محمدتقی عباسی شوازی و پروین عباسی

آتشگاه، «میزان استفاده از تکنولوژی‌های نوین ارتباطی اعم از موبایل و رایانه و شبکه‌های اجتماعی نیز به‌طور میانگین، 4 ساعت و ۱۳ دقیقه بوده است» (عباسی شوازی و عباسی آتشگاه، ۱۳۹۷: ۵۶).

طبق آخرین نتایج پیمایش مرکز تحقیقات بازی‌های دیجیتال (دایرک) در سال ۱۴۰۰، با حضور ۸،۶۹۰ خانوار معادل ۳۰،۰۸۷ نفر از افراد در نقاط مختلف کشور، (افراد ۲ ساله تا بالای ۵۵ ساله)، حدود ۳۴ میلیون نفر بازیکن مجازی در کشور وجود دارد که به‌طور متوسط ۹۶ درصد آن‌ها، بر روی پلتفرم موبایل بازی می‌کنند (سایت مرکز تحقیقات بازی‌های دیجیتال).

کودکان نیز در کنار دیگر اعضای خانواده در ایران وارد عرصه مصرف تلفن همراه و اینترنت شده‌اند و اوقات خود را در آن می‌گذرانند. بر اساس نتایج پیمایش رفتارهای مصرفی در سال ۹۶، حدود ۶۶ درصد کودکان ۳ تا ۵ سال در ایران از وسایل الکترونیکی مثل تلفن همراه و تبلت استفاده می‌کنند که در گروه مصرف‌کنندگان، ۲۷ درصد وسیله برای خود کودک است و ۶۶ درصد از وسایل پدر و مادر و ۷ درصد از وسایل خواهر و برادر خود استفاده کرده‌اند (احمدی، ۱۳۹۹: ۹).

طبق نتایج پژوهش مذکور، پرکاربردترین روش کودکان و نوجوانان برای اتصال به اینترنت، استفاده از اینترنت تلفن همراه است که ۷۴٫۴ درصد گفته‌اند از این روش استفاده می‌کنند. (همان، ۵۵۷)

نتیجه اینکه «به‌طور متوسط خانواده‌های ایرانی، ۳۰ دقیقه با یکدیگر ارتباط مؤثر دارند. هرچند برخی از محققان اعتقاد دارند که این ارتباطات به ۱۵ دقیقه در روز کاهش یافته است. درحالی که ورود به فضاهای مجازی و سایبری بر این ارتباطات می‌تواند تأثیرات به‌سزایی داشته باشد» (حیدری، ۱۳۹۵: ۳۶۶).

چارچوب نظری

در ادامه سه نظریه مرتبط با پژوهش به‌عنوان چارچوب نظری موردتوجه قرار گرفت که در ادامه مطرح می‌شود:

• نظریه وابستگی

از جمله نظریه‌های ارتباطی که برای بررسی اثرهای رسانه‌ای مطرح شده، «نظریه وابستگی»^۱ است که بال روکیج^۲ و دی فلور^۳ در سال ۱۹۷۶ ارائه دادند. «این نظریه حاکی از آن است که افراد وابستگی‌های متفاوتی به رسانه‌ها دارند و این وابستگی‌ها از شخصی به شخص دیگر، از گروهی به گروه دیگر و از فرهنگی به فرهنگی دیگر تفاوت می‌کند (سورین و تانکارد، ۱۳۸۸: ۴۱۲).

«در جامعه جدید صنعتی، مخاطبان وابستگی زیادی به اطلاعات رسانه‌های جمعی دارند. در جامعه توسعه یافته جدید، بسیاری از اعمال زندگی و تجارت، مستلزم اطلاعات تازه و قابل اعتماد است» (همان: ۴۱۳).

«نتایج این وابستگی مخاطبان اخیراً به وابستگی‌های مردم به رسانه‌ها به صورت فردی تأکید می‌کند تا به صورت مخاطبان انبوه و توده‌وار. به عبارتی، میزان و شدت وابستگی افراد به رسانه‌ها متأثر از متغیرهای در حال تعامل جامعه‌شناختی و روان‌شناختی است...» (مهدی زاده، ۱۳۹۳: ۸۱-۸۲) ویژگی‌های منحصربه‌فرد تلفن همراه هوشمند و در واقع، تجمیع همه رسانه‌های سنتی و مدرن در آن و به تبع آن، ارائه خدمات مختلف و تأمین نیازهای همه افراد جامعه اعم از کودک یک‌ساله تا فرد سالمند، موجب شده تا همه وابستگی اجتناب‌ناپذیری به این فناوری مدرن پیدا کنند.

• نظریه فردگرایی شبکه‌ای

طبق نظریه فردگرایی شبکه‌ای بری ولمن^۴، با ظهور فناوری‌های ارتباطی نوین در جامعه امروزی، تعاملات انسان‌ها با یکدیگر دچار یک تغییر پارادایمی اساسی شده است؛ گذار از گروه‌های اجتماعی همبسته به شبکه‌های اجتماعی پراکنده و فردی‌شده‌ای که نام این وضعیت فردگرایی شبکه‌ای است. در واقع پرسش محوری ولمن چگونگی تعاملات و

1. Dependency theory
2. Bal Rocage
3. Di flor
4. Barry Wellman

ارتباطات بین انسان‌ها در طول تاریخ و تحولاتی است که باعث شده روابط اجتماعی دچار تغییر شود. او به نقش ویژه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در این تحولات نظر داشته است. ولمن برای توصیف این تحولات از یک تیپولوژی سه‌قسمتی استفاده می‌کند که عبارت است از «جعبه‌های کوچک»^۱، «جهان-محلی شدن»^۲ و «فردگرایی شبکه‌ای»^۳ (رضایی و غلامزاده، ۱۳۹۷: ۶-۷، به نقل از ولمن، ۲۰۱۲).

این تیپولوژی، نشان‌دهنده سه نوع کنش یا تعامل متقابل اجتماعی و تأثیر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی بر روی این تعاملات در هر دوره از زندگی اجتماعی است؛ جعبه‌های کوچک^۴ ناظر به روابط اجتماعی در گروه‌های همبسته و کوچک، جهان-محلی شدن روابط توأمان مکانی و جهانی در نتیجه پیشرفت‌های انقلابی در حمل‌ونقل و ارتباطات و فردگرایی شبکه‌ای نیز روابط فردبه‌فرد در شبکه‌های چندگانه در نتیجه نوآوری‌های عرصه ارتباطات یعنی رشد استفاده از پیجر^۵، تلفن‌های همراه و اینترنت بی‌سیم است. مهم‌ترین کتاب او در این زمینه، شبکه‌ای شدن؛ سیستم عامل اجتماعی جدید^۶ (۲۰۱۲) است که با همکاری لی رینی^۷، آن را نوشته است. آن‌ها در این کتاب معتقدند فردگرایی شبکه‌ای در نتیجه انقلاب‌های سه‌گانه «شبکه اجتماعی»، «اینترنت» و «گوشی‌های همراه» به وجود آمده است؛ اولین انقلاب یعنی انقلاب شبکه‌های اجتماعی باعث شده است تا مردم با فراسوی گروه‌های بسته و محدود خود تعامل داشته باشند. منظور از شبکه‌های اجتماعی در اینجا مفهومی فراتر از شبکه‌های اجتماعی مجازی نظیر فیس‌بوک، اینستاگرام، تلگرام و ... است و بیشتر ناظر بر شبکه‌های اجتماعی واقعی است. انقلاب اینترنت به معنای قدرت و

1. Little boxes

2. Glocalization

3. Networked individualism

۴. ولمن این اصطلاح را از آهنگ جعبه‌های کوچک (۱۹۶۳) مالوینا رینولدز خواننده و فعال سیاسی آمریکایی گرفته است. مضمون آهنگ، مردمی را نشان می‌دهد که در خانه‌هایی مانند جعبه‌های کوچک همشکل زندگی می‌کنند، آن‌ها به مدرسه و دانشگاه می‌روند، تشکیل خانواده می‌دهند و گلف بازی می‌کنند و به‌طور کلی تمام مراحل زندگی آنها شبیه همدیگر هستند. (رضایی و غلامزاده، ۱۳۹۷: ۷)

5. Pager

6. Networked: The New Social Operating System

7. Lee Rainey

سرعت بیشتر در ارتباطات و ظرفیت جمع‌آوری اطلاعات است و درنهایت، انقلاب گوشی‌های همراه به معنای گسترش استفاده از گوشی‌های همراه برای ارتباط و همراه شدن اینترنت با گوشی‌های همراه هوشمند است که ارتباطات افراد با شبکه‌هایشان و جمع‌آوری اطلاعات را دسترس‌پذیرتر و مستقل از مکان کرده و همچنین باعث شده است تا افراد به‌عنوان فردهای شبکه‌ای عمل کنند (همان، همان).

از نظر رینی و ولمن، گسترش ابزارهای ارتباطی نوین، تغییری اساسی در نحوه تعاملات بین انسان‌ها ایجاد کرده است، بدین صورت که مردم به‌جای اینکه در گروه‌ها قرار داشته باشند، به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان فردهایی شبکه‌ای شده، عمل می‌کنند. در دنیای فردهای شبکه‌ای، این فرد است که در مرکز توجه قرار دارد نه خانواده، واحد کار، همسایگی و نه گروه اجتماعی (همان، همان).

درنهایت، باید گفت فرضیه مستخرج از بری ولمن بیشتر از زمان استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطی، بحث نوع استفاده را مطرح کرده است و معتقد است هراندازه افراد در شبکه‌های خانوادگی مجازی، عضویت بیشتری داشته باشند، روابط آن‌ها بیشتر است، اما فعالیت‌های غیراجتماعی مثلاً استفاده از شبکه‌های مجازی برای فعالیت‌های سرگرم‌کننده، موجب کاهش روابط خواهد شد. درنهایت و با توجه به این نظریات به نظر می‌رسد نوع استفاده از فضای مجازی و شبکه‌های نوین ارتباطی و زمانی که کاربران به این شبکه‌ها و فضای مجازی اختصاص می‌دهند بر روابط خانوادگی آن‌ها مؤثر است (شوازی و عباسی، ۱۳۹۷: ۴۴).

• نظریه فرزندپروری دیجیتالی

با توجه به حضور عمیق تلفن همراه هوشمند در زندگی روزمره خانواده‌ها و تأثیر آن بر روابط میان‌فردی، شبکه‌های فرزندپروری سنتی نیز جای خود را به شبکه فرزندپروری دیجیتال داده است. در این میان، نظریه فرزندپروری دیجیتال یلدا تهرانیان (اولز) نزدیک‌ترین نظریه فرزندپروری به تلفن همراه بود. تهرانیان معتقد به وجود سه نوع شبکه

فرزندپروری (۳ نوع والدین) در زندگی دیجیتال امروز شامل هواپیمای بدون سرنشین^۱، هلی کوپتری^۲ و مادر رسانه - پدر دیجیتال^۳ است:

در سبک فرزندپروری هواپیمای بدون سرنشین، والدین سرشان را در شن فرو می‌کنند و امیدوارند همه چیز از بین برود و به فرزندانشان کمک نکند تا زندگی دیجیتالی خود را مدیریت کنند (اولز، مصاحبه ۲۰۱۵/۱۰/۱۹). در سبک فرزندپروری هلی کوپتری، والدین هر لحظه از زندگی دیجیتالی فرزند خود را مدیریت می‌کنند و اجازه نمی‌دهند فرزند هیچ یادگیری مستقلی نداشته باشد (اولز، مصاحبه ۲۰۱۵/۱۰/۱۹).

در سبک فرزندپروری مادر رسانه و پدر دیجیتال، آن نوع پدر و مادری که ما از او دفاع می‌کنیم، کسی که درگیر و فعال است، اما در زندگی دیجیتالی فرزندش، سرسخت نیست (اولز، مصاحبه ۲۰۱۵/۱۰/۱۹). او در این سبک فرزندپروری - که ابداعی خودش است و کتابی هم به همین نام دارد، از یک الگوی مسئولیت‌پذیری برای پدر و مادر که در آن به موضوع ارتباط چهره‌به‌چهره، توجه به محتوای مصرف‌شده و بازی مشترک با فرزند اشاره می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، یک تحقیق کیفی بوده و از نظر شیوه گردآوری اطلاعات، توصیفی محسوب می‌شود. جامعه مورد مطالعه پژوهش حاضر، نیز والدین دارای فرزند زیر ۱۰ سال بودند که از تلفن همراه هوشمند در زندگی روزانه استفاده می‌کنند. در انتخاب نمونه‌ها، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است و افراد مورد نظر با توجه به ویژگی‌هایی همچون در دسترس بودن، علاقه افراد، توانایی افراد و غیره، انتخاب شدند.

در این پژوهش، از روش گروه کانونی با حضور ۱۰ نفر از پدران یا مادران انجام شده و از روش مصاحبه با ۵ گروه از والدین (پدر و مادر) در بستر خانواده اطلاعات دریافت شد که با توجه به «اصل اشباع نظری» و «تکراری شدن داده‌ها» در پژوهش، تداوم

-
1. drone parenting
 2. helicopter parenting
 3. Media Moms & Digital Dads

بازاندیشی در سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه ...؛ سرفراز و بهمن‌آبادی | ۲۵

مصاحبه‌ها مفید به نظر نمی‌رسید. در این پژوهش، از دو روش کتابخانه‌ای (فیش‌برداری) و مصاحبه برای گردآوری داده‌ها استفاده شد.

در این گروه‌ها، موضوع «تأثیر سبک‌های فرزندپروری بر نوع نگاه اعضای خانواده به مصرف تلفن همراه و کیفیت ارتباطات میان‌فردی» نیز با استفاده از سبک‌های فرزندپروری تبیین شده از سوی یلدا تهرانیان بررسی شد.

سؤالات پژوهش در زمینه «جایگاه تلفن همراه و مواجهه با آن»، «کودک و تلفن همراه»، «والدین در خانواده و اوقات فراغت»، «وابستگی به تلفن همراه» و «تأثیرگذاری تلفن همراه در میزان روابط عاطفی و میان‌فردی بین والدین و فرزند» مطرح شد.

پس از اتمام مصاحبه‌ها، پیاده‌سازی اطلاعات انجام شد. یافته‌های تحقیق به صورت متن درآمده و سپس عملیات کدگذاری، مقوله‌سازی و سپس تحلیل داده‌ها انجام شد.

در این پژوهش، ۵ مقوله اصلی و ۲۲ زیرمقوله حاصل شد.

مقوله‌های اصلی	زیرمقوله‌ها
وابستگی والدین به تلفن همراه	چک مداوم
	قابلیت دسترسی به گوشی
	تنوع در حالت مصرف
	مصرف هم‌زمان
	احساس خستگی
	مصرف سر غذا
	گوشی مانع اوقات فراغت
	وابستگی به گوشی
وابستگی فرزند به تلفن همراه	مصرف سر سفره
	به‌زور گرفتن یا دادن
	طولانی شدن مصرف
	وابسته شدن بچه‌ها به گوشی
	بازی فردی روزانه
	مصرف روزانه گوشی

زیرمقوله‌ها	مقوله‌های اصلی
دسترسی راحت به گوشی	نظارت والدین بر مصرف تلفن همراه فرزند
زمان دادن	
کنترل	
دانلودها	
محدودیت (بیانی، تنبیه، فیزیکی و فناوری)	
سرگرم کردن با گوشی	ارتباط میان فردی والدین با فرزند (رابطه عمودی)
بازی جمعی روزانه	
اولویت دادن به گوشی	
کاهش روابط عاطفی	
کاهش ارتباط میان فردی	ارتباط میان فردی والدین و فرزند (رابطه افقی)
افزایش ارتباط میان فردی	

سپس مقوله‌ها بر اساس سبک فرزندپروری تهرانیان تفکیک شد.

مقوله	سبک فرزندپروری
مصرف بالا وابستگی شدید مصرف محتوای نامطلوب کاهش ارتباط میان فردی با فرزندان	هوایم‌ای بدون سرنشین
نظارت محدودیت در مصرف محتواها	هلی‌کوپتری
درگیری پدر و مادر با تلفن همراه عدم سخت‌گیری آگاهی‌بخشی استفاده بهینه	مادر رسانه پدر دیجیتال

برای اطمینان بخشی از اعتبار پژوهش، نخست از اعتبار محتوا بهره گرفته شد. بدین معنا که ابتدا سؤالات پژوهش موردبررسی و تأیید اساتید راهنما و مشاور قرار گرفت و درنهایت، با شرایط پیش رو سنجیده و نهایی شد.

بازاندیشی در سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه ...؛ سرفراز و بهمن‌آبادی | ۲۷

موضوع دیگر این است که با توجه به سروکار داشتن صرف این پژوهش با مصاحبه‌شونده و نیز امکان طفره رفتن افراد از پاسخ به سؤالات واقعی در حضور جمع، تلاش شد برای اطمینان از صحت پاسخ‌ها، از جنبه‌های مختلفی، سؤالات طراحی و پرسیده شود تا بتوان به پاسخ‌های واقعی دست یافت.

بر اساس نتایج پژوهش، سن مصاحبه‌شوندگان نیز بین ۲۸ سال تا ۵۵ سال بوده است. از نظر سطح تحصیلات، مصاحبه‌شوندگان در مقاطع مختلف تحصیلی (ابتدایی، زیر دیپلم، دیپلم، لیسانس و دکتری) بوده‌اند.

شونده مصاحبه	ام‌البتین ج	شوریا نومی	س. سرداری	ز. ضابط	ه. ه. م	مهدی ب.	مهدی م.	س. محمدی	ح. بیادنی	ح. همتی
سن فرزند	دختر ۶ و ۲٫۵ ساله	پسر ۸ و ۵ ساله	دختر ۷ و پسر ۵ ساله	پسر ۱۰ ساله	پسر ۸ ساله	دختر ۱۰ ساله	پسر ۷٫۲ و ۱۰ ساله	پسر ۸ و دختر ۱۹ ساله	پسر ۱۵ و دختر ۹ ساله	پسر ۶ ساله
شغل	خانه‌دار	خانه‌دار	کارمند	کارمند	کارگر	بنا	نانوا	کارمند	کارمند	کارمند
تحصیلات	کارشناسی ابتدایی	کارشناسی ارشد	کارشناسی ارشد	کارشناسی ارشد	کارشناسی	دیپلم	ابتدایی	دکتری	کارشناسی ارشد	دکتری
سبک فرزندپروری	مادر رسانه- بدون پدر دیجیتال	مادر رسانه- بدون سرنشین	مادر رسانه- پدر دیجیتال	مادر رسانه- پدر دیجیتال	هلی کوپتری	هلی کوپتری	هواپیمای بدون سرنشین	مادر رسانه- پدر دیجیتال	مادر رسانه- پدر دیجیتال	مادر رسانه- پدر دیجیتال

بر اساس روش پژوهش گروه کانونی، از تعداد پدر یا مادر بررسی‌شده، ۲ والد سبک فرزندپروری هواپیمای بدون سرنشین، ۳ والد سبک هلی کوپتری و ۵ والد سبک مادر رسانه- پدر دیجیتال را در زندگی خانوادگی پیش می‌برند.

والدین	سن فرزند	شغل	تحصیلات	سبک فرزندپروری
خانواده ۱	پسر ۱۳ ساله، دختر ۱۱ و ۲ ساله	پدر: راننده تراکتور مادر: خانه‌دار	سیکل سیکل	مادر رسانه - پدر دیجیتال
خانواده ۲	پسر ۴ ساله	پدر: کارمند مادر: کارمند	دکتری فوق لیسانس	هلی کوپتری
خانواده ۳	پسر ۱۴ ساله دختر ۷ ساله	پدر: کارمند مادر: خانه‌دار	دیپلم ابتدایی	مادر رسانه - پدر دیجیتال
خانواده ۴	پسر ۱۴ ساله پسر ۹ ساله	پدر: تعمیر کار تلویزیون مادر: خانه‌دار و فروش آنلاین	زیر دیپلم ابتدایی	هوایمای بدون سرنشین
خانواده ۵	دختر ۱۰ ساله پسر ۴ ساله	پدر: پیک موتوری مادر: فروشنده پوشاک	زیر دیپلم ابتدایی	مادر رسانه - پدر دیجیتال

یافته‌های تحقیق

داده‌های گردآوری شده از مصاحبه‌های والدین نشان می‌دهد که تلفن همراه به‌عنوان یک رسانه نوپدید، در ابعاد مختلفی از سبک فرزندپروری و زندگی خانوادگی تغییراتی بنیادین ایجاد کرده است. این یافته‌ها در قالب ۶ شاخص اصلی تحلیل شده‌اند:

۱. اشباع زندگی روزمره از فناوری تلفن همراه

قابلیت‌های جدید تلفن همراه هوشمند در قالب جستجوی هوش مصنوعی، نصب اپلیکیشن‌های بانکی، بازی، مسیریابی، خرید و فروش، شبکه‌های اجتماعی ارتباطی، خدمات فیلم و عکس و نوشتار و غیره، موجب شده تا هر لحظه بر انبوه مصرف‌کنندگان تلفن همراه افزوده شود. در واقع، تلفن همراه در اغلب بخش‌های زندگی روزمره از جمله آشپزخانه، میز و سفره غذاخوری، تختخواب، تماشای تلویزیون و غیره مورد مصرف قرار می‌گیرد.

سمیرا، مادر شهری می‌گوید:

«ما بیشتر خریدمون دیگه آنلاین شده. سرچ‌هامون هست حتی برخی کارها، بچه‌ها به غذای جدید بخوان، چیز جدید بخوان از طریق اینترنت سرچ می‌کنیم در میاریم. به قسمتی از شبکه‌های اجتماعی بالاخره اخبار روزه، شاید بشه گفت ۵۰ درصد شبکه‌های اجتماعی، اخبار کاری است؛ یعنی اخبار کاری. شبکه‌هایی که

مربوط به اخبار کاری است، اونا رو چک می‌کنیم، به بخشش هم اخبار اجتماعی داریم این برای خود منه».

تجربه هم‌زمان استفاده از تلفن همراه با فعالیت‌های دیگر، حاکی از مصرف بالای این وسیله ارتباطی و سرگرم‌کننده است. ام‌البنین می‌گوید:

«موقع آشنیزی پیش میاد که گوشی دستم باشه ... خبرهای سیاسی رو چک می‌کنم. چند تا کانال دارم درباره خلاقیت برای بچه‌ها و بازی کردن با بچه‌ها، آن‌ها را چک می‌کنم نقاشی کشیدن و این جور چیزها».

وحید. س نیز در این زمینه پاسخ می‌دهد:

«ما تلویزیون کمتر استفاده می‌کنیم ولی ممکنه به موقعی دارم کتابی چیزی رو مثلاً مطالعه می‌کنم کنارم تلفنم هست به موقع کسی پیامی چیزی مثلاً می‌ده فرض کنید پیام که برام بیاد آگه متوجهشم سعی می‌کنم بلافاصله نگاه کنم که ممکنه موضوع بااهمیتی باشه چیز باشه اگر نیاز به پاسخ داشته باشه همون موقع پاسخشو می‌دم».

حسن می‌گوید:

«البته اگرچه استفاده از گوشی جزو لاینفک زندگی شده است ولی اکثر اوقات واقعاً خسته‌کننده است و خودم اکثراً از اون استفاده نمی‌کنم و ترجیح می‌دم استراحت کنم و یا در اختیار خانواده باشم».

سمیرا در پاسخ به این سؤال، موضوع کاری را پیش می‌کشد و می‌گوید:

«فعالیت‌های کاری‌مون توی شبکه‌ها خیلی زیاد شده. بعضی موقع‌ها آدم دوست داره کلاً رها کنه یا نگاه نکنه».

۲. وابستگی رفتاری و روانی به تلفن همراه

تلفن‌های همراه هوشمند همانند مواد مخدر، اعتیادآور است. این وابستگی یا اعتیاد به گونه‌ای شده که «... در جهان یک نوع بیماری با عنوان ترس از بی‌موبایلی در میان

گروه‌هایی از مردم، رواج پیدا کرده که به نوبه خود یکی از اشکال اعتیاد به تکنولوژی است» (موسوی و شفیق، ۱۳۹۵: ۱۴۰-۱۴۱).

بیشتر افراد مصاحبه شده در ۴ گروه والد، مدت زمان استفاده از تلفن همراه را نیم ساعت تا یک ساعت اعلام کرده‌اند اما برخی از آن‌ها گفته‌اند گرچه به صورت مستمر گوشی استفاده نمی‌کنند اما هر چند وقت یک‌بار بدان مراجعه می‌کنند و به نوعی «چک مداوم» دارند. ام‌البین می‌گوید:

«من بالاخره به کارام می‌رسم ولی خب صبح زود که بچه‌ها خوابند گاه میندازم. آخر شب هم اگر بچه‌ها زودتر از ما بخوابند نگاه میندازم. طی روز هم چک می‌کنم که کسی پیامی چیزی نفرستاده باشه».

زهرآ. ض می‌گوید:

«همیشه چک داریم گوشی همیشه چک می‌شه آنلاین چک می‌شه. ولی اینکه تایم توش بگذره نه ولی چک می‌کنیم».

یا اینکه حسن می‌گوید:

«گوشی به چیزی شده مثل لوازم شخصی خیلی ضروری آدم شده؛ یعنی کارم که باهاش نداشته باشی، انگشت رو می‌زنی قفل رو باز می‌کنی نگاه می‌کنی دوباره قفلش می‌کنی هر از گاهی. به چیزی شده دائم‌الاستفاده شده ولی خب شاید استفاده دائم ازش نکنی ولی مثل به چیز روزمره تکراری هر از گاهی گوشیه دسته بینی پیامکی اومده پیامی اومده برات، توو همین حدود است والله بخوام خارج از پیام اومدن برام، برم به چیز یو نگاه کنم نه».

زهرآ. ض می‌گوید:

«گوشیم آگه شارژ نداشته باشه توی شارژ، آگه شارژ داشته باشه کنار من هر کجا باشم توی آسپزخونه چون گفتم خدمتتون چون بیشتر گوش می‌دم مجبورم کنارم باشه حالا عقب و جلو می‌کنم به بخشیشو نمی‌شنوم بخشایشو رو متوجه نمی‌شم معمولاً کنار خودمه تو هر پوزیشنی ایستاده، نشسته دراز کشیده کنارمه».

۳. نادیده‌گیری عاطفی در تعاملات والد- فرزند (فابینگ)

فابینگ (فوبینگ) یک رفتار رایج که هم‌زمان با همه‌گیر شدن تلفن همراه پدید آمده و به معنای «عمل نادیده گرفتن کسی که با شما صحبت می‌کند با توجه و نگاه کردن به تلفن همراه خود» است. مطالعات بسیاری نشان داده‌اند که فابینگ به روابط اجتماعی افراد آسیب می‌زند و کودکان را به افسردگی دچار می‌کند.

در مطالعه انجام شده نیز بروز این پدیده در میان برخی خانواده‌ها ابراز شد. مواردی پیش آمده است که برخی مصاحبه‌شوندگان هنگام استفاده از تلفن همراه، در برابر خواسته فرزند تعلل کرده و اجابت درخواست و توجه را دقیقی به تعویق انداخته‌اند. سمیرا در پاسخ به سؤالی در این زمینه می‌گوید:

«قطعاً گوشی را کنار می‌ذارم و تماس بدنی و کلامی دارم. مگر اینکه کار مهم باشد. توضیح می‌دهم باید کمی صبر کند تا من آزاد بشم».

برخی مصاحبه‌شوندگان در لحظه، به خواسته فرزند توجه می‌کنند. مهدی. م می‌گوید:

«سعی می‌کنم گوشی رو کنار بگذارم به بچه‌ام برسم. مثلاً همون کار بانکی باشه، گوشی رو کنار می‌گذارم به بچه‌ام می‌رسم تا این را آرامش کنم، ۵ دقیقه دیگه دو دقیقه دیگه. حتماً گوشی چیزی نیست که به اجبار باشه. ۵ دقیقه دیگه انجامش می‌دهم. هر کاری می‌خواهد باشه دیرتر. کار را می‌گذارم واسه بعداً»

حسن هم این گونه واکنش نشان می‌دهد:

«گوشی رو می‌ذارم کنار می‌بندمش هر جا هر چی باشه مگه اینکه انتقال پولی نباشه».

برخی اظهار داشتند که با صحبت کردن با بچه و اینکه مثلاً «یک لحظه اجازه بده کارم رو انجام بدهم»، به مصرف تلفن همراه ادامه داده‌اند. مثلاً وحید. ه درباره واکنش خود در برابر خواسته فرزندش هنگام تمرکز روی گوشی می‌گوید:

«برو بابا [در اینجا، لحن بی‌احترامی نست]، وقت ندارم چند دقیقه دیگه».

حتی در برخی موارد که فرزند به نوعی بر رفتار خود سماجت می‌کند، از سوی والد با حالتی خشن برخورد شده است. شهربانو. م در این زمینه می‌گوید:
«می‌گم برو اون ور. اگر خیلی روی اعصابم باشه می‌گم برو گم شو».

حمزه هم این‌طور پاسخ می‌دهد:

«والله برا ما هم اتفاق افتاده یه موقع‌هایی گفتم محمداطها باباجان یه خورده صبر کن
بینم مخصوصاً در اینستا کلیپ‌هایی که می‌بینم به دلم می‌شینه باید سریع اونو نگه
دارم حفظش کنم که از دست نره. تو اون شرایط شاید گفتم صبر کن، یا یه
جاهایی داد زدم واقعیتش».

۴. بازتعریف نقش تلفن همراه در الگوهای یادگیری خانوادگی

با ورود تلفن همراه به عرصه زندگی، سبک آموزشی فرزندان نیز دچار دگرگونی شده است. شهربانو مادر روستایی در مورد کاربرد خود از تلفن همراه به این مسئله اشاره می‌کند و می‌گوید:

«گروه سروش هم برای مدرسه بچه‌ها نگاه می‌کنم. ایتا هم هست. بله هم دارم.
سرچ استفاده نمی‌کنم بلد نیستم. کانال محلی خانم‌ها رو نگاه می‌کنم بینم پیام
داده‌اند یا مثلاً کلاسی چیزی خیاطی هست نگاه می‌کنم»

یکی از والدین گفت که برای فرزندشان باهدف آموزش زبان انگلیسی، گوشی خریداری کرده است. وحید. س می‌گوید:

«برا پسرم گوشی گرفتم براش خوب بوده از همین طریق زبان یاد گرفته فیلم‌هایی
که نگاه می‌کنه. کارتون‌هایی که هست نگاه می‌کنه، زبون اصلی است خیلی تأثیر
مثبت داشته. هم تو زبانش هم تو سرچ کردنش، توانمندی‌هاشودر این زمینه برده
بالا او الآن خودش مستقله یه موقع یه چیزی براش سؤال بیاد بلافاصله می‌ره
سراغ گوشی، یه انگلیسی صحبت می‌کنه موضوعه رو می‌گه براش میاد و خودشم
گوش می‌کنه حتی بعضی موقع‌ها میاد برا ما توضیح هم می‌ده که فلان موضوع
این بوده».

۵. تعارضات تربیتی ناشی از مصرف فرزندان

پرسش درباره طولانی شدن مدت زمان گوشی در اختیار کودک، موضوع دیگری برای بررسی وابستگی فرزند به تلفن همراه بود که اغلب مصاحبه‌شوندگان از طولانی شدن گوشی دست فرزند گفته‌اند. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این باره می‌گوید:

«گرفتن گوشی از سلاله، معمولاً زورکبه (با خنده)»

حمزه نیز ابراز می‌دارد:

«بچه غرق بازی شه زمان می‌بره گوشی رو گرفت. اول با آرامش، بعد با دادو بی داد.»

ام‌البین هم با تأیید طولانی شدن گوشی دست فرزندش می‌گوید:

«پیش‌آمده فراموش کنم گوشی رو بگیرم یا کار مهمی دارم نخوام بچه‌ها سروصدا کنند، گوشی دستشون باشه اما در کل اگر تایم بدم، سر موقع ازش می‌گیرم.»

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان هم این موضوع (طولانی شدن گوشی دست فرزند) را رد کرده‌اند. به عنوان مثال، وحید. ه می‌گوید:

«آگه از زمان یک ساعت کلاسش، بیشتر بخواد استفاده کنه مادرش اجازه نمی‌ده و با ارائه پیشنهادهای دیگه مثل نقاشی یا بازی قانع می‌شه که گوشی رو کنار بنداره»

حسن نیز می‌گوید:

«داشته یه بازی کودکانه یا کارتنی می‌دیده که خیلی دوست داره چون خیلی علاقه به کارتن داره کارتنی که داشته نگاه می‌کرده از اون ساعتی که باید دستش بوده بیشتر دستش بوده یا اجازه نداشته بیشتر دستش باشه مثلاً دو سه بار تأکید کردم که گوشی رو کنار کناره، نداشته. یکی دو بار خیلی کم ازش به زور گرفتم.»

طولانی شدن گوشی دست فرزند نیز معضلی است که امروزه اکثر خانواده‌ها با آن دست‌به‌گریبان هستند و همین عامل، سبب بروز تنش‌های کلامی و حتی به زدوخوردهایی

در داخل برخی خانواده‌ها انجامیده است. این مسئله نیز در روند تغییر کیفیت ارتباط میان فردی تأثیرگذار بوده است.

برخی والدین هم از قاپیدن گوشی توسط فرزند و به‌زور گرفتن آن می‌گویند.

به‌عنوان مثال، سمیرا از این حرکت توسط فرزندش سخن به میان می‌آورد:

«در حالت عادی، می‌ده بعضی وقتا که تنش بین بچه‌ها هست، فرار- به‌زور. امروز

دخترم می‌خواست رمز منو کشف کنه. تلاششونو می‌کنن مواقع برعکس هم

هست که ما می‌خواهیم به‌زور تبلت رو از اونا بگیریم».

مهدی. ب می‌گوید:

«گرفتن گوشی از سلاله، معمولاً زورکيه (با خنده)»

حمزه نیز ابراز می‌دارد:

«بچه غرق بازی شه زمان می‌بره گوشی رو گرفت. اول با آرامش بعد با دادوبیداد».

حتی در برخی موارد که فرزند به‌نوعی بر رفتار خود سماجت می‌کند، از سوی والد با

حالتی خشن برخورد شده است. شهربانو. م در این زمینه می‌گوید:

«می‌گم برو اون ور. اگر خیلی روی اعصابم باشه می‌گم برو گم شو».

۶. فرسایش عاطفی در روابط والد- فرزند

گرچه با استفاده از تلفن همراه، می‌توان در شبکه‌های اجتماعی با افراد بی‌شماری در نقاط

نزدیک تا بسیار دور وارد ارتباط مجازی شد و حتی به‌صورت برخط تماس تصویری

برقرار کرد، اما به‌واقع، با گسترش ارتباط مجازی از هر نوع آن، ارتباط واقعی و

چهره‌به‌چهره به‌عنوان یک از نیازهای اساسی روحی انسان کاهش یافته است. «افزایش

ارتباطات فردی از طریق تلفن همراه، به کاهش روابط چهره‌به‌چهره و زنده صوتی منجر

می‌شود» (ضیایی‌پرور و عقیلی، ۱۳۸۸: ۲). «با هر پیامی که به تلفن همراه می‌آید، مهم‌ترین

روابط خود را فراموش می‌کنیم و برای کسانی که بیشتر از همه برایشان ارزش قائل هستیم،

دور از دسترس خواهیم شد» (بورک، ۱۴۰۰: ۶۰).

شهربانو می‌گوید:

«گوشی رابطه‌ها رو کم کرده. مثلاً همین دختر خودم قبلاً که گوشی نبود بهم اهمیت می‌داد اما الآن اهمیت نمی‌دهد زیاد. بچه‌ها تا تلویزیون باشد زیاد با من نیستند.»

مهدی. م با تأکید بر بالا بودن تأثیر تلفن همراه بر کاهش روابط عاطفی و میان‌فردی، می‌گوید:

«چون طوری شده که پدر و مادرا ۲ تا گوشی دارند بکیشو می‌دهند به بچه می‌گویند تو برو بازی کن اونا هم خودشون رو تو اینستا و ... سرگرم می‌کنند. از بچه دوری می‌کنند. بچه را به جواری که انگار به چیز اضافیه بهشان تحمیل می‌شه. خانواده‌ها احساس می‌کنند که یک چیز اضافی است موقعی که خودشون وابسته به گوشی و ر می‌روند احساس می‌کنند مزاحمه، مزاحمت ایجاد می‌کنه. این مزاحم کارشان، سرگرمی خودشان داره می‌شه. از نظر رفتار، عاطفی همه چیز فاصله می‌گیرند.»

حسن هم به عنوان یکی از موافقان کاهش ارتباط والدین و فرزند با ورود این فناوری، معتقد است:

«نظر من آینه که جامعه ما چه عرض کنم جامعه خانوادگی باعث جدایی خیلی شده جدایی عاطفی. بین بعضاً من خودم حالا زیاد دیدم تو خانواده خودمم و خودم شخصاً یعنی قبلاً که گوشی نبود ارتباطات خیلی بیشتر بود. این گوشی‌ها نه تلفن ثابت. زمانی که تلفن همراه نبود، ارتباطات خانوادگی و عاطفی خیلی بیشتر از الآن بود. این صدمه زده، این جلوگیری کرده از قضیه و من به عینه خودم شخصاً می‌گم این دلیلش بوده. این یعنی فضای مجازی به دلیلش بوده.»

سمیرا ضمن تأکید بر کاهش روابط عاطفی در خانواده توسط تلفن همراه، ابراز می‌کند:

«چون قسمتی از وقتمون رو می‌گیره، بله. اگر این امکانات نبود و ما فراغ بیشتری داشتیم می‌تونستیم باهم اوقات بیشتری باهم سپری کنیم ولی بالاخره اجتناب‌ناپذیره و شما زندگی الانو با زندگی بیست سال قبل مقایسه کنی اوقاتی

که پدر و مادر با فرزند داشتند خیلی بیشتر بود».

زهرآ. ض نیز به‌عنوان مخالف کاهش ارتباط عاطفی و میان‌فردی توسط تلفن همراه و برعکس، معتقد به ارتقای کیفیت این نوع ارتباطات خاطر نشان می‌کند:

«اینکه آیا رابطه عاطفی رو کم کرده نه. بچه من با تمام وابستگی‌هایی که به

سیستم‌ها داره بسیار به من وابسته است بسیار به من رابطه عاطفی قوی داره».

از ۱۰ نفر پاسخگو، ۷ اعلام کرده‌اند که ورود تلفن همراه به خانه، به کاهش کیفیت ارتباط میان‌فردی میان والدین و فرزند منجر شده است.

تحلیل بر اساس سبک‌های فرزندپروری

نتایج تحقیق کیفی حاصل از کدگذاری مصاحبه‌ها از نوع رفتار والدین نشان داد که والدین از نظر سبک‌های فرزندپروری مطرح‌شده (هواپیمای بدون سرنشین، هلی‌کوپتری و مادر رسانه - پدر دیجیتال)، یکسان عمل نمی‌کنند. همچنین، نتایج حاصل از یافته‌های ۵ خانواده (پدر و مادر) مصاحبه‌شده، یک خانواده به سبک فرزندپروری بدون سرنشین، یک خانواده به سبک هلی‌کوپتری و ۳ خانواده به سبک مادر رسانه - پدر دیجیتال عمل کردند.

سبک هواپیمای بدون سرنشین

در سبک فرزندپروری «هواپیمای بدون سرنشین»، والدین از راه دور فرزندان را کنترل می‌کنند و در حقیقت، با آزادی بیش‌ازحد، نوعی رهاشدگی را در مواجهه با فرزندان پیش می‌برند. داده‌های استخراج‌شده بر اساس این سبک مقوله‌بندی شده‌اند. مقوله «مصرف بالا» از جمله این مقوله‌هاست که والدین دارای سبک هواپیمای بدون سرنشین در مواجهه با تلفن همراه، مصرف بالایی از خود نشان می‌دهند، حتی فرزندان نیز مصرف بالایی دارند.

طبق نتایج حاصل‌شده از استخراج داده‌های خانواده ۴ - که پدر تعمیرکار تلویزیون و مادر خانه‌دار است و ۲ فرزند ۹ و ۱۴ ساله دارند، نوع رفتاری والدین در این خانواده به سبک فرزندپروری «هواپیمای بدون سرنشین» نزدیک است. مصرف تلفن همراه در

خانواده بیشتر از سوی پدر، سپس فرزند بزرگ‌تر، مادر و درنهایت، فرزند کوچک‌تر است. مقوله «وابستگی شدید» در سبک مذکور مشاهده می‌شود. در خانواده ۴، وابستگی پدر به تلفن همراه را در این جمله وی می‌توان درک کرد:

«من خودم وابسته‌ام».

در جایی دیگر می‌گوید:

«به‌وقتی بوده شبا تا صبح تو گوشی‌ام. چند بار هم اتفاق افتاده که گوشی تو دستم خوابم برده. بیدار شدم قطع کردم».

مادر هم می‌گوید:

«من بیشتر کانال‌های روان‌پزشکا رو نگاه می‌کنم. بازی نمی‌کنم اصلاً توی گوشی. با دوستان می‌خوام چت کنم یا برای مدراس بخوام چک کنم یا کانال‌های خبر را رو چک می‌کنم. جستجو هم دارم. مثلاً مربوط به درس باشه یا کارایی باشه تو خونه می‌خوام انجام بدم. بیشتر کارام توی ایتا و بله است. دیوار هم هستم».

او علاوه بر این، از فروش آنلاین نیز بهره می‌برد. البته مورد آخری را پدر خانواده در صحبت‌هایش مورد اشاره قرار می‌دهد. فرزند کوچک هم روزانه با آمدن از مدرسه تا آماده شدن سفره نهار، با گوشی مادرش بازی می‌کند.

«مصرف محتوای نامطلوب» مقوله دیگری بود که بررسی شد و متعلق به سبک فرزندپروری بدون سرنشین است. در خانواده ۴، فرزند بزرگ در اغلب اوقات فراغت، درگیر بازی‌های زنده جنگی است به‌نحوی که به گفته مادرش، بعضی وقت‌ها موقع صدازدن، به دلیل استفاده از هدفون، مجبور می‌شود برود اتاقش و با تکان دادن او، خواسته‌اش را بگوید. مقوله «کاهش ارتباط میان فردی با فرزندان» در طرفداران این سبک فرزندپروری شایع است و پدر و مادر هر دو در خانواده مذکور، به تأثیر تلفن همراه بر کاهش ارتباط میان فردی با فرزندان اشاره کردند. طبق نظریه وابستگی مخاطبان هم طرفداران این سبک، به تلفن همراه به‌عنوان یک رسانه جمعی وابستگی زیادی دارند و این هم بیشتر متأثر از متغیرهای جامعه‌شناختی و روان‌شناختی این افراد است.

سبک هلی کوپتری

والدین طرفدار «سبک هلی کوپتری»، همچون هلی کوپتر بالای فرزندانشان پرواز کرده و بر فرزندانشان نظارت و مدیریت می‌کنند. مقوله «نظارت» در این سبک بسیار پررنگ است و والدین با ابزارهای مختلف، تلاش می‌کنند نحوه، نوع و میزان مصرف فرزندان در زمینه تلفن همراه را تحت نظر قرار دهند. در واقع، این وسیله به‌عنوان ابزاری برای حفظ ارتباط دائمی با فرزندان توسط طرفداران سبک هلی کوپتری استفاده می‌شود. نتایج حاصل‌شده از استخراج داده‌های خانواده ۳- که پدر کارمند بخش خصوصی و مادر خانه‌دار است و دارای دو فرزند ۱۴ ساله و ۷ ساله هستند، حاکی از نزدیکی آن‌ها به این سبک است. طبق اطلاعات مذکور، تلفن همراه در خانه در طول روز و شب توسط مادر خانواده و در شب توسط پدر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

محدودیت شارژ پولی به‌عنوان یکی از ابزارهای محدودیت در این خانواده مطرح می‌شود. فرزند کوچک‌تر در صورت پیدا کردن فرصت برای دسترسی به تلفن همراه متصل به اینترنت، دقایقی را به مصرف آن مشغول می‌شود. با این حال، پدر مصرف تلفن همراه فرزند را به دلیل مصرف زیاد شارژ پولی، محدود کرده است. پدر در این مورد می‌گوید:

«چون نت بریزی شاید دو روزه تموم بکنه ... تا زمانی نت نیست نظارت هست
اگر نت باشه، یه موقع مادرش که در آشپزخانه یا اتاق خواب است، کار خودشو
می‌کنه اما چون نت نمی‌ریزم از دسترس خارج نیست. تو دسترس هست».

مقوله «گرفتن به‌زور»، ابزار دیگری برای ایجاد محدودیت مصرف تلقی می‌شود. پدر می‌گوید:

«بعضی موقع‌ها مثلاً می‌خواهیم شام بخوریم. این قبلش ده دقیقه قبلش برداشته مثلاً
بازی می‌کنه می‌گیم محدثه بیا شام هی میگه الآن میام. می‌گیم محدثه بیا شام
شروع کردیم بخوریم می‌گه دو دقیقه دیگه یه موقع می‌بینی نصف شام ما رفت،
نیومد. به‌زور ازش می‌گیریم. پیش اومده که به‌زور ازش بگیریم نت رو قطع کنم»

بیاد».

مقوله دیگر نظارت بر مصرف فرزند، «محدودیت در مصرف محتواها» است. پدر خانواده ۳ در این زمینه می‌گوید:

«کاربرد فرزند از تلفن همراه نیز بیشتر تماشای کلیپ‌های مربوط به شبکه‌های داخلی است و اجازه تماشای بازی‌ها یا تماشای کلیپ‌های نامناسب را ندارد».

سبک مادر رسانه - پدر دیجیتال

در سبک فرزندپروری «مادر رسانه - پدر دیجیتال»، پدر و مادر درگیر و فعال است، اما در زندگی دیجیتالی فرزند خود، سرسخت نیست. طبق داده‌های حاصل شده، سبک فرزندپروری سه خانواده مطالعه شده، از این نوع بود. والدین طرفدار سبک مذکور به شدت طرفدار رسانه‌های دیجیتال و فناوری‌های جدید هستند و به فرزندان خود نیز اجازه می‌دهند از این فناوری‌ها به‌طور گسترده استفاده کنند. این والدین گزارش دادند که استفاده مشترک از رسانه‌های دیجیتال می‌تواند به افزایش ارتباطات خانوادگی کمک کند، اما در عین حال، زمان استفاده زیاد از این فناوری‌ها ممکن است به کاهش کیفیت روابط عاطفی منجر شود. یکی از والدین اظهار داشت که بازی‌های ویدیویی مشترک با فرزندش به بهبود روابطشان کمک کرده است، اما نگران است که این روابط به تعاملات واقعی کمتری منجر شود. نتایج داده‌های حاصل شده از خانواده‌ها نشان داده، رفتار سه خانواده در مواجهه با تلفن همراه شبیه سبک فرزندپروری «مادر رسانه - پدر دیجیتال» است.

مقوله «درگیری پدر و مادر با تلفن همراه»: در خانواده ۱، پدر راننده تراکتور و مادر خانه‌دار است. آن‌ها دارای سه فرزند پسر ۱۳ ساله، دختر ۱۱ ساله و دختر ۲ ساله هستند. پدر این خانواده به‌واسطه شغل، به تلفن همراه وابسته است و البته شبکه‌های مجازی را به‌طور مستمر در اوقاتی که در منزل است، دنبال می‌کند.

مقوله «بدون سخت‌گیری» از شاخص‌های اصلی سبک فرزندپروری مذکور است. والدین خانواده ۱، نسبت به استفاده فرزندان از تلفن همراه، نگاه آزادانه دارد و برای دو بچه بزرگ خود، تلفن همراه مجزا خریده است. او معتقد است:

«نگاه می‌کنم به دختر یا پسر بینم چی نگاه می‌کنند، می‌گم این چیه گرفتی به درد می‌خوره که گرفتی یا نه اگر به درد نخوره و خدای ناکرده چیزه، حذفش می‌کنم سریع چیزی که ضرره چیزی که منفعته عیب نداره بازی کن فلان کن دوست نداشته باشی پاکش کن....».

مادر خانواده ۲ هم با اشاره به عدم سخت‌گیری برای محدود کردن فرزند به گوشی از نظر زمان می‌گوید:

«زمان تعیین نمی‌کنم چون معمولاً خسته می‌شه چیزی نیست که خیلی بخواد دستش بگیره. نه خسته می‌شه حتی آگه آپاراتم بره چند تا کارتن می‌بینه بعد می‌گه این جوریه یا بازی بکنه، آگه برنده نشه می‌گه مامان این جوریه می‌ره، جای دیگه کار دیگه انجام می‌ده بازی می‌کنه». در خانواده ۵، پدر خانواده نیز در میزبان و نوع مصرف تلفن همراه توسط فرزندان سخت‌گیری ندارد و تکنولوژی‌های جدید همچون تلفن همراه را به موتورسیکلت تشبیه می‌کند و معتقد است که «وقتی ببینه تهش هیچی نیست بعد از به مدت همه چی واسش عادی می‌شه. مثل موتور که دست بچه می‌دی، بار اول ممکنه تند بره اما بعد یک مدت که بره بیاد، دیگه خسته می‌شه و می‌گه این همه راه رو تو آفتاب برم بیا پیاده بریم. کنار تکنولوژی آگاهی هم باید باشه».

مقوله «آگاهی بخشی» در سبک مذکور قابل مشاهده است. پدر خانواده ۱ می‌گوید: «الآن پارسا به وقت که گوشیم اینترنت داره تا بر می‌داره بیره می‌گم کجا می‌بری می‌گه اینستا، می‌گم اینستا به درد تو نمی‌خوره. اینستا تو می‌ری تو پسر بچه‌ای خدای ناکرده گمراه می‌شی چون اینستا حرف مزخرف می‌گند یه چیزایی می‌گویند که ... می‌گه بابا می‌خوام برم موتور سرچ کنم عکس خوشکل موتور بیاد که واسه موتورم چی بخریم می‌گم ممد آگه موتور تو می‌خوای برو موتور رو سرچ کن ولی اگر چیزی سرچ کنی که من یه آن بینم دیگه هم خودت می‌دونی و گوشی و زندگی».

پدر خانواده ۲ در مورد نظارت بر دانلود کردن‌های فرزندش می‌گوید:

«نحوه دانلود کارتون‌های مورد علاقه خود (البته بعد از سرچ عنوان) در یوتیوب را می‌داند و با مشاهده شخصیت‌ها، کارتون مورد علاقه را دانلود و مشاهده می‌کند».

پدر خانواده ۵ می‌گوید:

«اون جوری هم نباید باشه که حالا نظر منه‌ها که بچه ترس داشته باشه. خوبه ولی با آگاهی به چیزی رو بدوننه. توی سن خودش بره جلو. به بچه باید به‌جوری بفهمونی بهش که تو مدرسه، بدونه این کار زشته».

با این حال، مادر این خانواده بیشتر روی زمان و محتوای مصرف تلفن همراه بچه‌ها سخت‌گیری دارد. از نظر زمان به‌خاطر اینکه «همش استرس دارم چشم‌اشون ضعیف نشه» و نیز روی محتواهای نامناسب سن حساسیت دارد. او در این زمینه از یک تجربه می‌گوید:

«علی داخل اینستاگرام رفت و یهو صحنه‌ای اومد که مناسب سنش نبود و من هم حواسشو پرت کردم و از دستش گرفتم».

مقوله «استفاده بهینه» در سبک فرزندپروری مادر رسانه‌ای پدر دیجیتال مطرح شده است. استفاده بهینه از تلفن همراه برای موضوع آموزش فرزند مورد توجه این نوع والدین است. در واقع، پدر خانواده در این سبک فرزندپروری، بر مصرف تلفن همراه فرزندان نظارت دارد اما در نهایت چندان سخت‌گیر نیست و نوع مصرف را به خود آن‌ها واگذار می‌کند. مادر خانواده نیز به دلیل داشتن فرزند کوچک، کمتر درگیر تلفن همراه است اما محدودیتی یا نظارتی برای فرزندان خود برای مصرف تلفن همراه ندارد و حتی فرزند دوساله‌اش نیز به کلیپ‌های تلفن همراه تمایل پیدا کرده و مادر در زمان‌های مختلف آن را در اختیار کودک می‌گذارد. مادر گاهی اوقات که احساس می‌کند مصرف تلفن همراه توسط همسر یا فرزندان زیاد شده، از کوره در می‌رود و حتی ناسزا می‌گوید. در خانواده ۲، تلفن همراه در خانه به‌طور متوسط استفاده می‌شود و در عین حالی که پدر تا حدودی وابستگی به تلفن همراه دارد، اما در گذراندن اوقات فراغت با فرزند کوتاهی نمی‌کند. مادر نیز کارمند است و در طول روز از تلفن همراه به‌طور مستمر استفاده می‌کند، اما در خانه سعی می‌کند به‌جز تلفن‌های ضروری، تلفن همراه را کنار بگذارد و حتی خاموش کند و تلاش می‌کند در

ساعاتی که خانه است، جبران ساعات کاری را با فرزند بکند.

بحث و نتیجه‌گیری

از تحلیل داده‌ها، ۶ شاخص اصلی بررسی و حاصل شد. نخستین شاخص، «اشباع زندگی روزمره از فناوری تلفن همراه» بود و بر این موضوع تأکید داشت که جذابیت‌های منحصر به فرد تلفن همراه هوشمند و گسترش آن در زندگی روزمره و خانوادگی، سبب مصرف آن در همه بخش‌های زندگی از جمله اوقات استراحت، تفریح، تخت خواب، آشپزخانه و غیره شده است. طبق پژوهش انجام شده توسط دکتر محمد تقی عباسی شوازی و پروین عباسی آتشگاه، «میزان استفاده از تکنولوژی‌های نوین ارتباطی اعم از موبایل و رایانه و شبکه‌های اجتماعی نیز به طور میانگین، ۴ ساعت و ۱۳ دقیقه بوده است» (عباسی شوازی و عباسی آتشگاه، ۱۳۹۷: ۵۶). پژوهش‌های داخلی انجام شده از این دست، اشباع شدن زندگی اغلب خانواده‌های ایرانی از تلفن همراه را مورد تأیید قرار می‌دهد.

شاخص دوم، «وابستگی رفتاری و روانی به تلفن همراه» بود و بر اساس آن نتایج نشان داد که والدین به صورت مداوم گوشی‌های خود را چک می‌کنند و از خدمات آن بهره می‌برند. استفاده از تلفن همراه، نوعی وابستگی اعتیاد گونه است که موجب شده افراد دچار یک نوع بیماری با عنوان «ترس از بی‌موبایلی» شده‌اند و برخی از مصاحبه‌شوندگان اعلام کردند که زندگی بدون تلفن همراه هوشمند امکان‌پذیر نیست.

سومین شاخص حاصل شده از پژوهش، «نادیده‌گیری عاطفی در تعاملات والد-فرزند (فایننگ)» بود. این مسئله از مهم‌ترین نتایج حاصل شده پژوهش بود. به طوری که به وضوح در اظهارات مصاحبه‌شوندگان «عمل نادیده گرفتن کسی که با شما صحبت می‌کند با توجه و نگاه کردن به تلفن همراه خود» مطرح شد. نتایج پژوهش‌های مختلف خارجی نیز این موضوع را تأیید می‌کند. کیلدر و میدلمیس در پژوهشی با عنوان «تأثیر استفاده از دستگاه تلفن همراه والدین بر تعامل والدین-کودک» به نقل از مجله برترین‌ها آورده‌اند: والدینی که از تلفن همراه در طول تعاملات با فرزندان خود استفاده می‌کنند، هم به صورت شفاهی و هم غیر کلامی نسبت به درخواست‌های توجه فرزندانشان حساسیت

کمتری نشان می‌دهند و به‌طور بالقوه منجر به کیفیت پایین‌تر تعامل والدین و فرزند می‌شوند (کیلدر و میدلمیس، ۲۰۱۷: ۶۱).

از دیگر شاخص‌های استخراج‌شده در این پژوهش، «بازتعریف نقش تلفن همراه در الگوهای یادگیری خانوادگی» است. با ورود تلفن همراه به عرصه زندگی، سبک آموزشی فرزندان نیز دچار دگرگونی شده است. استفاده از تلفن همراه در آموزش مدارس، کلاس‌های آموزشی مهارتی (خیاطی، آشپزی، زبان و ...) در بین فرزندان رواج پیدا کرده است.

شهربانو مادر روستایی در مورد کاربرد خود از تلفن همراه به این مسئله اشاره می‌کند و می‌گوید:

«در گروه سروش برای مدرسه بچه‌ها نگاه می‌کنم. ایتا هم هست. بله هم داریم. سرچ استفاده نمی‌کنم بلد نیستم. کانال محلی خانم‌ها رو نگاه می‌کنم ببینم پیام داده‌اند یا مثلاً کلاسی چیزی خیاطی هست نگاه می‌کنم.»

در شاخص «تعارضات تربیتی ناشی از مصرف فرزندان»، وابستگی فرزند به تلفن همراه بررسی شد که اغلب مصاحبه‌شوندگان از طولانی شدن گوشی دست فرزند گفته‌اند. کاترین براون^۱ و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «تلفن‌های هوشمند در مهد کودک: استفاده والدین از تلفن هوشمند و حساسیت و پاسخگویی والدین در تعامل والدین - کودک در اوایل دوران کودکی (۰ تا ۵ سال)» نشان داده‌اند که حضور همه‌جانبه تلفن‌های هوشمند با ویژگی‌های ارتباطی جذاب و تأثیرات غوطه‌وری و تکنوفرانس ممکن است حساسیت والدین را به‌طور بی‌سابقه‌ای کاهش دهد و فرآیندهای مهم هماهنگی و ارتباط متقابل (اعم از ارتباط چهره‌به‌چهره و توجه مشترک) بین آن‌ها و نوزادان، کودکان نوپا یا پیش‌دبستانی‌شان را مختل کند (براون و همکاران، ۲۰۲۱، ۱۶۲). پیامد چنین امری در پژوهش حاضر همچون گلابه‌های فرزند از والدین به دلیل بی‌توجهی، درگیری بر اثر تحویل ندادن تلفن همراه توسط فرزند، بروز خشونت‌های کلامی و غیره مشاهده شد.

شاخص دیگر، فرسایش عاطفی در روابط والد-فرزند بود. با گسترش ارتباط مجازی

از هر نوع آن، ارتباط واقعی و چهره‌به‌چهره به‌عنوان یک از نیازهای اساسی روحی انسان را کاهش داده است.

در پژوهشی توسط ضیایی‌پرور و عقیلی، «افزایش ارتباطات فردی از طریق تلفن همراه، به کاهش روابط چهره‌به‌چهره و زنده صوتی منجر می‌شود» (ضیایی‌پرور و عقیلی، ۱۳۸۸: ۲). به طوری که از ۱۰ نفر پاسخگو در این پژوهش، ۷ اعلام کرده‌اند که ورود تلفن همراه به خانه، به کاهش کیفیت ارتباط میان فردی میان والدین و فرزند منجر شده است. تعداد کمی از خانواده‌ها هم وجود تلفن همراه در خانواده را باعث افزایش کیفیت ارتباط میان فردی اعضای خانواده می‌دانند.

در این پژوهش، بر پایه نظارت‌های والدین، موضوع سبک فرزندپروری والدین با تمرکز بر سبک‌های فرزندپروری یلدا تهرانیان شامل هواپیمای بدون سرنشین، هلی‌کوپتری و مادران رسانه - پدران دیجیتال، استفاده از تلفن همراه در محیط خانواده (گروه پدر و مادر) بررسی و بر اساس ویژگی‌های هر کدام، سبک‌های فرزندپروری تفکیک شد.

آنچه از داده‌ها برآمد، والدین هر سه نوع سبک فرزندپروری به تلفن همراه هوشمند به‌عنوان یک رسانه نوین وابستگی دارند و طبق نظریه «وابستگی مخاطبان»، این مسئله نشان می‌دهد که تلفن همراه به دلیل جذابیت فراوان آن در مقایسه با سایر رسانه‌ها اعم از تنوع فراوان خدمات، قابلیت حمل و دسترسی آسان و غیره مورد توجه همه والدین است و بدون تردید، همه را به خود وابسته کرده است. به‌عنوان مثال، وابستگی مادر خانواده ۳ (سبک هلی‌کوپتری)، به تلفن همراه تا حدی است که گاهی اوقات، فرزند کوچک‌تر از بی‌توجهی مادر (بیشتر) احساس ناراحتی می‌کند. پدر هم از چک‌های مداوم گوشی - هر چند به صورت لحظه‌ای و دقیقه‌ای - غافل نمی‌شود. همچنین داده‌ها نشان داد که والدین طرفدار سبک‌های «هواپیمای بدون سرنشین» و «مادر رسانه - پدر دیجیتال»، نیز به تلفن همراه هوشمند وابسته هستند.

نظریه فردگرایی شبکه‌ای این موضوع را تأیید کرد که ورود والدین به شبکه‌های مجازی، سبب کاهش ارتباط میان فردی با فرزندان شده است. تغییرات سبک زندگی

به واسطه فناوری تلفن همراه هوشمند، حتی در مقایسه با دوران ظهور سایر رسانه‌ها مشهود است و زندگی روزمره را به وضوح تحت تأثیر خود قرار داده است. بر اساس نظریه سبک‌های فرزندپروری دیجیتال تهرانیان نیز سه نوع والدین در این تغییرات مشاهده شد. والدینی که در مصرف تلفن همراه، فرزند خود را رها کرده‌اند (سبک فرزندپروری هواپیمای بدون سرنشین)، والدینی که نظارت بالا بر مصرف تلفن همراه فرزند دارند و استقلال او را خدشه‌دار کرده‌اند (سبک فرزندپروری هلی کوپتری). طبق سبک فرزندپروری مادران رسانه‌ای و پدران دیجیتال، والدین به گونه‌ای عمل می‌کنند که در عین عدم سخت‌گیری زیاد، فرزند استفاده بهینه‌ای از مصرف تلفن همراه دارد.

پیشنهاد‌های کاربردی

- الگوسازی برای استفاده مثبت از فناوری: سازمان صداوسیما با بهره‌گیری از کارشناسان و متخصصان یا در سریال‌ها، عوارض مصرف بالای تلفن همراه را به‌عنوان یک پدیده همه‌گیر نوین در کاهش ارتباط میان‌فردی بیان کند. افزون‌براین، در برنامه‌ها به والدین توصیه شود نظارت سخت‌گیرانه نداشته باشند اما مصرف فرزند را به سمت محتوای کیفی و آموزشی هدایت کنند. در میان برنامه‌های فرهنگ‌سازی، برنامه‌هایی نظیر «لحظاتی بدون تلفن همراه در خانه» در تلویزیون پخش شود و در آن، اعضای خانواده‌ها برای مدتی، تلفن همراه را کنار بگذارند و به فعالیت‌های جمعی باهم (والدین و فرزند) بپردازند. همچنین، سازمان آموزش و پرورش در مدارس، فرهنگ مصرف تلفن همراه را به دانش‌آموزان دبستانی از نظر کمی و کیفی (میزان مصرف و نوع مصرف) نهادینه کند و به آن‌ها آموزش دهد به‌عنوان ناظر، بر میزان مصرف تلفن همراه در خانواده عمل کنند و وقت گذاشتن والدین برای خود را به‌عنوان یک حق مطالبه کنند.

- آموزش عمومی سواد رسانه‌ای خانواده‌ها: پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزش همگانی باهدف ارتقای سواد رسانه‌ای والدین و فرزندان در سطح مدارس، رسانه‌های ملی و شبکه‌های محلی اجرا شود.

- **ترویج بازی‌های جمعی در خانواده:** با توجه به شرایط خاص سبک زندگی شهری و حضور والدین و فرزندان در محیط بسته آپارتمانی و در مترای کوچک بدون حیاط، ترویج بازی‌های جمعی در خانه، برای افزایش ارتباط میان فردی بین اعضای خانواده ضروری است.

- **طراحی راهنماهای والدگری در عصر دیجیتال:** تدوین بروشورها یا اپلیکیشن‌های ساده برای والدین درباره نحوه تنظیم زمان استفاده، فیلترینگ محتوا و پاسخ تربیتی به چالش‌های اخلاقی و عاطفی کودکان پیشنهاد می‌شود. افزون بر این، به والدین توصیه می‌شود داستان‌گویی آخر شب برای فرزندان را در برنامه روزمره خود بگنجانند. همچنین، والدین در قامت یک مسئول، بر محتوای مصرف تلفن همراه فرزند نظارت غیرعلنی داشته باشند و به آن‌ها آگاهی دهند.

- **برگزاری کارگاه‌های والدگری بازاندیشانه:** مراکز مشاوره خانواده و فرهنگسراها می‌توانند میزبان دوره‌هایی با محوریت «والدگری فناورانه» باشند تا خانواده‌ها یاد بگیرند چگونه تعادل میان فناوری و تربیت را حفظ کنند.

- **توسعه پژوهش‌های بومی در زمینه رسانه و خانواده:** جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و مشاوران خانواده، در بررسی‌های خود در زمینه اختلالات و آسیب‌های رفتاری و شخصیتی خانواده، موضوع تلفن همراه و مصرف آن را به‌عنوان یک پدیده مهم جدید، مورد توجه بیشتر قرار دهند. برای فهم عمیق‌تر تفاوت‌ها و شباهت‌ها در بافت‌های شهری و روستایی ایران، مطالعات قوم‌نگارانه و روایتی در حوزه استفاده از رسانه در خانواده‌ها تشویق شود.

نوآوری و محدودیت

در پژوهش‌های مرتبط با ارتباط میان فردی و تلفن همراه، به موضوع والدین و فرزندان زیر ۱۰ سال در بستر خانواده در ایران پرداخته نشده است. این در حالی است که مصرف تلفن همراه، بخش قابل توجهی از زمان خانواده و حتی اوقات فراغت را به خود اختصاص داده

بازاندیشی در سبک‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه ...؛ سرفراز و بهمن‌آبادی | ۴۷

است. دستیابی به نتایج متقن از میزان اثرگذاری تلفن همراه بر ارتباط میان‌فردی خانواده و سبک فرزندپروری به دلیل نیاز به مصاحبه با والدین بیشتری از جامعه، زمان‌بر است. با این حال، نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به اصلاح جایگاه تلفن همراه در جلوگیری از ارتباط میان‌فردی خانواده یاری رساند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Hossein Sarfaraz

Yousef

Bahmanabadi

<https://orcid.org/0009-0002-5355-4384>

<https://orcid.org/0000-0002-7399-3467>

منابع

- بی‌نام، *آمار ضریب نفوذ گوشی هوشمند در کشورهای منتخب*. <https://B2n.ir/pf8103>. ۱۴۰۴/۳/۳
- حیدری، حسین. (۱۳۹۵) مجموعه مقالات همایش تلفن همراه هوشمند و سبک زندگی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی.
- دینک‌میر، دان و مکی، گاری دی (۱۳۸۴) *والدین مؤثر فرزند مسئول*، ترجمه مجید رئیس‌دانا، تهران: رشد.
- رضایی، محمد و غلام‌زاده، مهدی (۱۳۹۷). تحلیل فردگرایی در شبکه‌های اجتماعی مجازی، *مطالعات رسانه‌های نوین*، شماره ۱۵، ص ۱-۳۱.
- سلیمانی، مجید؛ محمدی آریا، علیرضا؛ فالح‌زاده برقوئی، فریبا و فالح‌زاده ابرقوئی، فهیمه. (۱۳۹۶) تلفن همراه؛ چالش نوین زندگی. *نشریه رویش روان‌شناسی*، سال ششم، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۸، ص ۱۷۷-۱۹۰.
- سورین ورنر جی و تانکارد جیمز دبلیو (۱۳۸۸). *نظریه‌های ارتباطات*. ترجمه: علیرضا دهقان. تهران: دانشگاه تهران.
- شکوهی یکتا، محسن؛ پرند، اکرم و فقیهی، علی نقی (۱۳۸۵). مطالعه تطبیقی سبک‌های فرزندپروری. *تربیت اسلامی*، ۲ (۳)، ص ۱۱۵-۱۴۰.
- صالحی، سید احمد. (۱۳۷۶) روابط درون‌خانوادگی و تأثیر آن در بهداشت روانی خانواده. *نشریه پیوند*، شماره ۲۱۸، ص ۱۷۰-۱۷۷.
- ضیایی‌پرور، حمید و عقیلی، سید وحید. (۱۳۸۸) بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان کاربران ایرانی. *فصلنامه علمی وسایل ارتباط جمعی رسانه*، دوره ۲۰، شماره ۴، شماره پیاپی ۸۰، ص ۲۳-۴۲.
- عباسی شوازی، محمدتقی و عباسی آتشگاه، پروین. (۱۳۹۷). اینترنت، خانواده شبکه‌ای و زمان خانواده: چگونه تکنولوژی‌های نوین ارتباطی روابط خانوادگی را متأثر می‌کنند؟ *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، سال چهارم، شماره ۱۴، ص ۳۳-۶۵.
- کرس‌تینگ، توماس. (۱۴۰۰) *چگونه از کودکان در برابر اثرات مخرب وابستگی به تلفن همراه حفاظت کنیم*. ترجمه: اسماعیل سعدی‌پور؛ خاطره خویین و راضیه وظیفه دوست. تهران: رشد.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۹۶) *قدرت ارتباطات*. ترجمه: حسین بصیریان جهرمی. تهران: انتشارات علمی

و فرهنگی.

کوشکی زمانی، حمید. (۱۳۹۸) درآمدی بر پیامدهای افزایش ارتباطات میان‌فردی مجازی در روابط خانوادگی. فصلنامه علمی-تخصصی فرهنگ پژوهش، شماره ۸۳، ویژه علوم اجتماعی، ص ۵-۲۵.

مرکز رصد فرهنگی کشور. (۱۴۰۱) نتایج آمارگیری از فرهنگ رفتاری خانوار سال ۱۳۹۹.

مرکز تحقیقات بازی‌های دیجیتال (۱۳۹۹) پیمایش ملی مصرف کالاهای فرهنگی.

مهدی زاده سیدمحمد (۱۳۹۳). نظریه‌های رسانه: اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی. تهران: همشهری.

References

- Adams, Tim. (2015). *Sherry Turkle: 'I am not anti-technology, I am pro-conversation.* Available from: <https://www.theguardian.com/science/2015/oct/18/sherry-turkle-not-anti-technology-pro-conversation>.
- Ante-Contreras, Denise. (2016). *Distracted Parenting: How Social Media Affects Parent-Child Attachment.* Available from: <https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/292/>.
- Braune-Krickau, Katrin et al. (2021). *Smartphones in the nursery: Parental smartphone use and parental sensitivity and responsiveness within parent-child interaction in early childhood (0-5 years).* Available from: <https://www.researchgate.net/publication/348544881>.
- Gupta, Garima. (2021). *Mobile Usage and its Impact on Interpersonal Relationships and Work Efficiency.* Available from: <https://www.researchgate.net/publication/350588626>.
- Kildare, Cory A., Middlemiss, Wendy. (2017). *Impact of parents' mobile device use on parent-child interaction: A literature review.* Pages 579-593. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563217303722>.
- Kimik, Mohammad Ali, Mazlan, Dzulkarnain, Mohamed Fiah Ahmad Faisal. (2022). *Challenges of New Media Technology in Reshaping Parent-Child Communication.* Available from: <https://www.academia.edu/92208988>.
- Roy, Tanushri. (2020). *12 Ways How Mobile Has Changed Our Life.* Available from: <https://medium.com/swlh/12-ways-how-mobile-has-changed-our-life-61d4cf03efe0>.
- Turkle, Sherry. (2008). *Always-on/always-on-you: The tethered self.* Available from: <https://www.academia.edu/3129923>.

References (In Persian)

- Heydari, Hossein. (2016) *Proceedings of the Conference on Smart Mobile Phones and Lifestyle*. Tehran: Research Institute of Culture, Art and Communication: Research Institute of Humanities and Social Studies.
- Soleimani, Majid; Mohammadi Aria, Alireza; Falehzadeh Barghoui, Fariba and Falehzadeh Abarghoui, Fahimeh. (2017) Mobile Phones: The New Challenge of Life. *Journal of Psychology*, Volume 6, Issue 1, Serial Number 18, pp. 177-190.
- Salehi, Seyed Ahmad. (2007) Intra-family relationships and their impact on family mental health. *Peyvan Journal*, Issue 218, pp. 170-177.
- Ziaei Parvar, Hamid and Aghili, Seyed Vahid. (2009) Study of the influence of virtual social networks among Iranian users. *Quarterly Journal of Mass Media Communication*, Volume 20, Issue 4, Serial Number 80, pp. 23-42.
- Abbasi-Shavazi, Mohammad-Taqi and Abbasi-Atashgah, Parvin. (2018) Internet, Networked Family and Family Time: How Do New Communication Technologies Affect Family Relationships? *Quarterly Journal of New Media Studies*, Year 4, Issue 14, pp. 33-65.
- Kersting, Thomas. (2019) *How to Protect Children from the Destructive Effects of Mobile Phone Addiction*. Translated by: Esmail Saadipour; Khatre Khoyin and Razieh Vazgadoost. Tehran: Roshd.
- Castells, Manuel. (2017) *The Power of Communication*. Translated by: Hossein Basirian Jahromi. Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- Koushki-Zamani, Hamid. (2019) An Introduction to the Consequences of Increasing Virtual Interpersonal Communication in Family Relationships. *Quarterly Scientific-Specialized Journal of Culture Research*, No. 83, Specializing in Social Sciences, pp. 5-25.
- National Cultural Observation Center. (1401) *Results of household behavioral culture survey in 2010*.
- Digital Games Research Center (1399) *National Survey of Cultural Goods Consumption*.

استناد به این مقاله: سرفراز، حسین، بهمن‌آبادی، یوسف. (۱۴۰۴). بازاندیشی در شبکه‌های فرزندپروری در عصر تلفن همراه: مطالعه‌ای فرهنگی در خانواده‌های ایرانی، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، ۱۱(۴۳)، ۱-۵۰. DOI: 10.22054/nms.2026.82635.1776

New Media Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License..